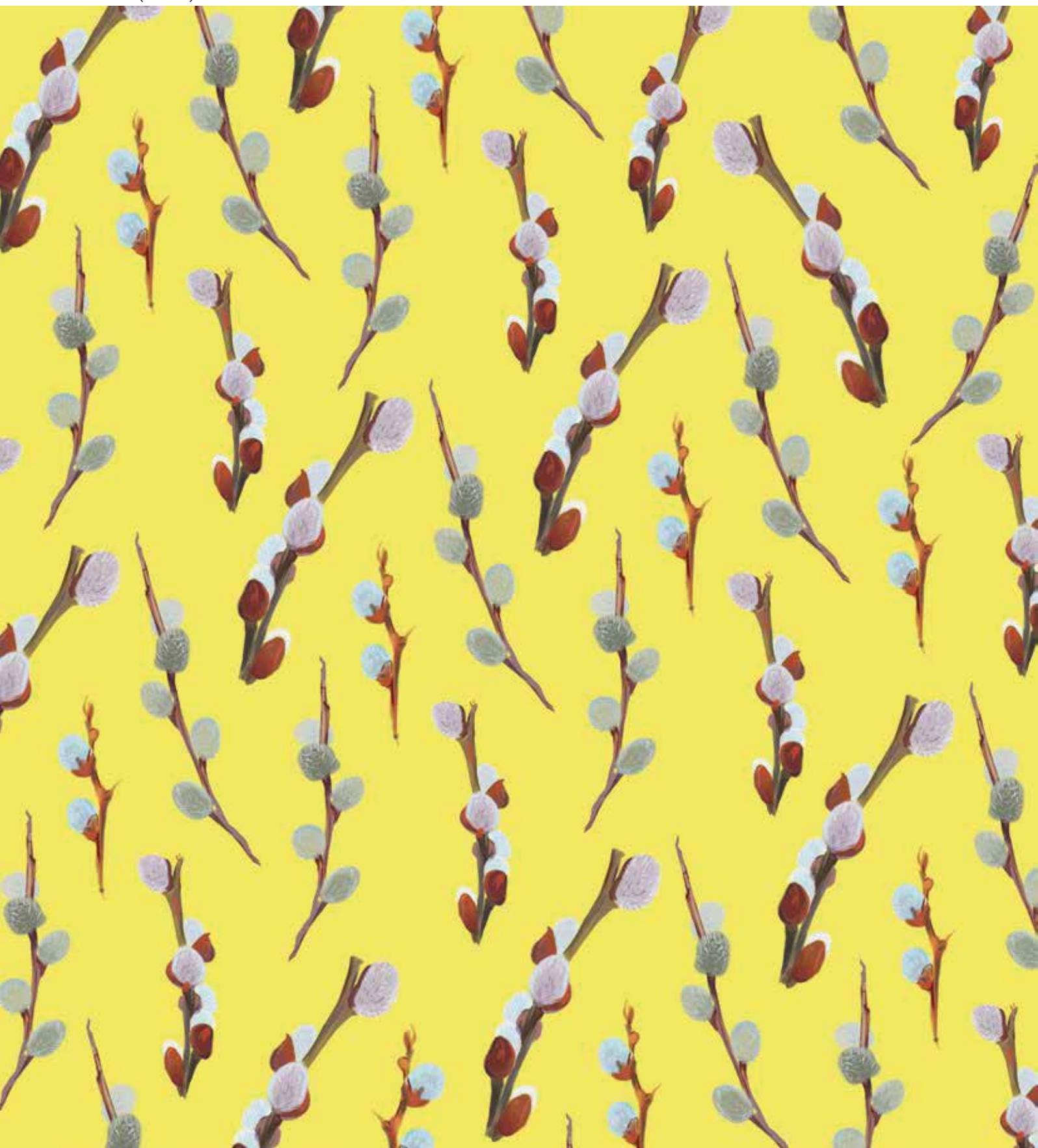

бярэзка №4

№ 4/2018(1079)

ISSN 0320-7579

Pressure*

Мы імкнёмся да жыцця без цяжкасцей, але дубы
вырастаюць магутнымі пры моцных ветрах, і алмазы
ўтвараюцца пад высокім ціскам.

Пітэр Маршал

*Pressure — з англійскай «ціск» — тэма нумара

Жэня Вялько

Пад ціскам

Мая мама — настаўніца фартэпіяна, і пасля працы яна часам расказвае мне пра сваіх вучняў. У апошні раз я пачуў гісторыю, якая выклікала ў мяне супярэчлівыя эмоцыі. Гаворка ішла пра дзяўчынку, якая не вучыла хатнія заданні і не рыхтавалася да іспытаў, таму што ездзіла то на алімпіяды, то на спаборніцтвы, то на конкурсы. Мама абуралася: маўляў, навошта дзіцяці музычная школа, калі яно не спраўляецца з праграмай з-за іншых заняткаў?

Дзяўчынка сцвярджае, што ўсе гэтыя гурткі, курсы і секцыі яна наведвае па ўласным жаданні. Але, скажам наўпрост, я б на яе месцы не прызнаўся, што хобі за мяне выбіраюць бацькі. Зрэшты, як усё было на самой справе, мы ніколі не даведаемся, і радасней ад гэтага не становіцца.

Калі я сам хадзіў у музычную школу, я не любіў займацца на фартэпіяна, не любіў рабіць сальфеджыя і асабліва не любіў сваю настаўніцу (перадаю прывітанне Ірыне Аляксандраўне). І калі першыя два пункты можна спісаць на дзіцячую лялоту, то ў апошнім я быў ні разу не вінаваты. Ну вось не дайшло да мяне праз гады ўсведамленне, што выкладчык быў строгім, але справядлівым. Тым не менш, я ведаў, што, калі здам іспыт ніжэй за дзявятку, бацькі будуць засмучаныя. Памятаю, як здаў на восем і спытаў у іх, ці малайчына я. У адказ пачуў: «Можна было і лепш».

І так усюды: у школе, на алімпіядах па мовазнаўстве, на вакальных конкурсах — у чым бы я ні ўдзельнічаў, я ведаў, што павінен быць сярод лепшых. На мяне ціснула велізарная адказнасць: перад злымі настаўнікамі, перад зайздроснымі суседзямі і перад дачкой бабулінай сяброўкі, з якой мяне параўноўвалі на кожным іспыце. Даходзіла да таго, што я плакаў над трэніравальнымі тэстамі па рускай мове і засынаў на іх жа, а калі нешта не атрымлівалася за фартэпіяна — біў сябе па руках і зноў плакаў.

Алімпіяды амаль ніяк не адбіліся на маім паступленні ў ВНУ, а на фартэпіяна я граю зусім не тыя творы, якім мяне вучылі. Задаючы сабе пытанне, ці варта было мне ва ўсім гэтым удзельнічаць, я адказваю: варта, але не так. Не пад такім ціскам.

Урэшце рэшт, мы ўсяго толькі хочам ухвалення. Дык давайце ж дабівацца яго больш гуманнымі спосабамі.

Пластылінавая фантазія

Ідэя аб'ёмнай мультыплікацыі відавочная: лялечны тэатр, зняты на плёнку. І адтуль жа ідэя, што матэрыялам для лялькі можа паслужыць што заўгодна. Пластылін у гэтым сэнсе здаецца досыць зручным: яму можна надаць знаёмую простую форму, акрамя таго, ён лёгка паддаецца мадыфікацыям. Але насамрэч марокі з пластылінам больш, чым з чымсьці іншым.

З пластыліну можна зляпіць што заўгодна: ад простых сюжэтаў з вядомымі персанажамі да абстрактных фантазій у духу сюррэалізму. Так выглядаў першы пластылінавы мультфільм «Gumbasia»: нічога акрамя геаметрыі, «танцы пластылінавых фігур пад джазавую музыку». Выглядае гэтак жа дзіўна, як гучыць, але на самой справе ўражвае. Асабліва ўражвае, калі задумваешся, якую колькасць матэрыялу выдаткавалі на гэтыя тры хвіліны.

«Gumbasia» была выпушчаная ў 1953 годзе мультыплікатарам Артам Клокі. Пазней ён прыдумаў пластылінавага чалавечка Гамбія і яго коніка, якія сталі папулярнымі персанажамі на ТВ. Але ў першай кароткаметражцы няма персанажаў альбо

сюжэту, па сутнасці, гэта дэманстрацыя таго, што можна зрабіць пры дапамозе пластыліну. Геаметрычныя формы перацякаюць адна ў другую і выгінаюцца самым мудрагелістым чынам, сцэльныя структуры таксама дэфармуюцца і змяняюцца. Адсюль і назва — гульня слоў з адсылкай на сюррэалістычную дыснэўскую «Фантазію».

Праца з пластылінам — працэс цяжкі, але знаходзіць водгук у сэрцах. У тым ліку і ў Савецкім Саюзе, дзе наогул любілі лялечныя мультфільмы. Самымі прыкметнымі і любімымі з'яўляюцца працы мультыплікатара Аляксандра Татарскага.

Мультфільм (і песенка) «А можа быць варона» (1981) вядомы пад назвай «Пластылінавая варона». На самой справе гэта агульная назва для трох кароткіх мультыкаў, з якіх толькі апошняя частка — пластылінавая. Першыя дзве досыць тыповыя для савецкай анімацыі: наглядная ілюстрацыя дзіцячых вершыкаў, пацешная, але не больш за тое. Трэцяя ж частка стала савецкай класікай у тым ліку і за кошт таго, што была пластылінавай.

Наогул уся трылогія выбудоўваецца па логіцы «ўрок–пераменка–ўрок»: першая частка — урок малявання, другая — невялікі перапынак і трэцяя — урок літаратуры, які праходзіць у значна больш вольнай форме. Сюжэт «А можа ...» — пераказ байкі Крылова пра варону і лісіцу, вось толькі апавядальнік памятае яе вельмі прыблізна. Не памятае, варона там ці сабака, а можа, наогул карова — ну і нічога страшнага, да гэтага добра павучыліся, настрой ва ўсіх цудоўны, можна і паімправізаваць на пацеху слухачам. Сам тэкст песенкі сапраўды пісаўся як імправізацыя. Якая розніца, вароны, лісіцы, сабакі, і ці наогул дворнік злы (а можа, і не злы), калі ўсім весела і прышпільна?

Дух вясёлай імправізацыі перадаецца ў мультце ў тым ліку і праз пластычнасць зыходнага матэрыялу. Больш за тое, візуальны шэраг узбагачае і пашырае прасты сюжэт байкі. А давайце лісіца будзе бегчы крос! А давайце яны будуць арыю спяваць! А давайце там яшчэ кот вучоны і русалка на галінах сядзіць! І адказ на ўсе прапановы: так, давайце. Варона можа быць сабакам, елка — пальмай, і пра камеа слана не забудзем. Усё гэта можна зляпіць: пластыліну хапае. І вось у такім калектыўным парыве натхнення ўжо не важна, каб мараль гісторыі была хоць колькі-небудзь асэнсаваная, хоць высновы, безумоўна, робяцца правільныя.

Рэжысёр Аляксандр Татарскі, акрамя ўсяго іншага, стварыў яшчэ і «Следства вядуць Калабкі». Пра гэта можна пачытаць у нумары 2.

З іншага боку, у выніку атрымліваецца поўная каша. Як быццам пераклучаеш каналы тэлевізара: яркія прывабныя вобразы змяняюць адзін аднаго, інфармацыі шмат, сэнсу — мала. Можна ўбачыць у гэтым некаторую сатыру на тэлебачанне. Прасядзіш вось так вечар за праглядам,

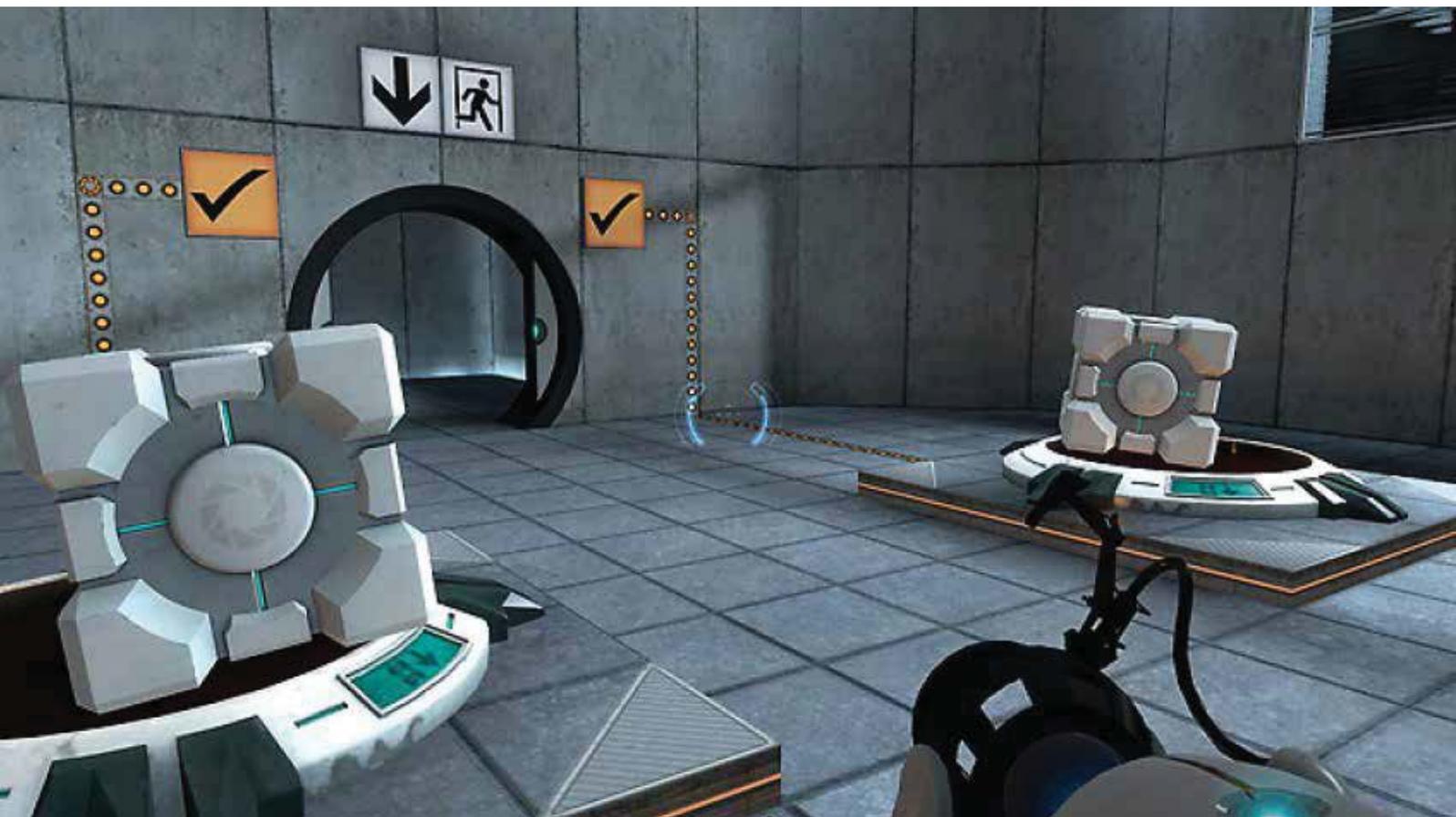
а ўсё, што з гэтага можаш вынесці каштоўнага — парадку прытрымлівацца тэхнікі бяспекі побач з будоўляй. А вечар страчаны. І неяк не так весела становіцца, асабліва зараз: у век Інтэрнету аб'ём атрыманай інфармацыі значна павялічыўся ў параўнанні з тэлебачаннем васьмідзясятых.

Вядома, што на мульт «А можа быць варона» было выдаткавана каля васьмісот кілаграм пластыліну. Пры гэтым, ёсць розныя тэхнікі стварэння пластылінавай анімацыі. Можна выкарыстоўваць тыя ж прынцыпы, што і пры звычайнай лялечнай анімацыі: аб'ёмныя дэкарацыі, у якіх аб'ёмныя жа фігуркі замацоўваюцца і перамяшчаюцца. А можна выкарыстоўваць тэхніку перакладкі, што і было зроблена ў «А можа ...». Тут дэкарацыі і персанажы плоскія, размяшчаюцца на розных пластах шкла, якія накладваюцца адзін на другі. Такі спосаб значна больш просты і зручны для анімацыі.

У тэхніцы перакладкі выканана і другая праца Татарскага, якая стала культывай. Гаворка ідзе пра мультфільм «Падаў леташні снег» (1983). І пластылін тут не проста матэрыял, пластылін — ключ да разумення таго, што адбываецца. У тым сэнсе, што сутнасць — пластычная і лёгка паддаецца зменам.

Сварлівая жонка пасылае галоўнага героя па елку пад Новы год у лес, і з самага пачатку глядачу даюць зразумець, што свет мультфільма значна шырэйшы за яго сюжэт. Ёсць нейкі Апавядальнік, які назірае жыццё ў гэтай пластылінавай мясцовасці і быццам перабірае, пра што ж распавесці казку. Пра шчупака з бліскучымі вачыма? Пра млынара і рэпку? Пра навечна прыкаваную кружку? І ў выніку спыняецца на найменш цікавым персанажы. Але ў тым і сутнасць: усе згаданыя казкі няяўна распавядаюцца па ходзе асноўнай гісторыі якраз з дапамогай выразных уласцівасцей пластыліну.

Мультфільм прасякнуты атмасферай чараўніцтва і лёгкага абсурду, гэта пацешная казка з сумным фіналам. Быццам бы класічны казачны сюжэт з класічным галоўным героем рускіх народных казак, лянiвым і дурнаватым. Вось толькі ён застаецца ні з чым. Ён перажывае дзіўныя прыгоды, яшчэ больш праходзіць міма яго, і нічога не атрымлівае ў выніку. Ці было гэта адчуваннем рэжысёрскага бясілля ў гады застою або рэфлексія на тэму рускай ментальнасці? Хто ведае.

Думай парталамі!

В ідэагульні заўсёды неяк «націскаюць» на гульца. То негульнявыя персанажы патрабуюць штосьці абавязкова зрабіць, то сама гульня садзіць на рэйкі і не дае вярнуцца назад ці таймер выставіць... Карацей кажучы, без ціску — псіхалагічнага ці геймдызайнерскага — відэагульню ўявіць цяжка. Гэта нармальна: нам з вамі, лянотным істотам, патрэбна матывацыя, так? А калі нас матывуюць з'едлівацю? Падпускаюць шпількі пра нашы інтэлектуальныя здольнасці? Крыўдна ад гэтага? Не абавязкова!

Portal — галаваломка ад першай асобы, распрацаваная Valve Corporation у 2007 годзе. Пад энергічную музыку з радыёпрыёмніка мы прачынаемся ў футурыстычным пакоі-клетцы. Механічны жаночы голас абвясчае, што мы трапілі ў Лабараторыю даследавання прыроды парталаў — і пачынаюцца тэсты. Гульнявы працэс круціцца вакол Партальнай пушкі, з дапамогай якой гулец стварае парталы-чэрвяточыны — блакітны і аранжавы — і рашае галаваломкі. Спачатку нам даюць звыкнуцца з механікамі, але потым задачы становяцца больш складанымі і комплекснымі. Але не занадта цяжкімі: калі пачнеце думаць парталамі, галаваломкі будуць лускацца як арэхі. Большая колькасць галаваломак падзелена на тэставыя пакоі, дзе ў стэрыльнай прасторы гульцу нішто не перашкаджае. Хіба што басейн з кіслатой замест падлогі тут ці там... І аўтаматычныя турэлі, і энергетычныя шары... Ну, нам не прывыкаць спамяць кнопку хуткага захавання.

Атмасфера ў Portal проста шыкоўная. Стэрыльнасць і, часам, агрэсіўнасць памяшканняў трымаюць у здравым напружанні (калі не палохаюць), а трывожны электронны саўндтрэк дапаўняе прастору і не «лезе» у галаву. На фоне гэтага — той самы механічны жаночы голас, за якім стаіць штучны інтэлект GLaDOS. Агучаная акторкай і опернай спявачкай Элен Маклэйн*, GLaDOS — зорка гэтай гульні. Бязлітасна і цынічна яна каментуе рашэнні гульца, застаючыся з ім да самага канца. Абыякавасць да жыцця падыспытнага, аб'яднаная з незвычайнай для штучнага інтэлекту пасіўнай агрэсіяй, находзіць выйсце ў каментарых, поўных чорнага гумару, сарказму і з'едлівасці. І пры гэтым не палюбіць GLaDOS немагчыма. Яна цябе завуалявана тупнем называе — а ты хіхікаеш! У гульні ёсць некалькі ўскладненых карт на хуткасць, колькасць крокаў і адкрытых парталаў, але часцей за ўсё перапраходзіш Portal менавіта дзеля жартаў GLaDOS.

Portal — гульня невялікая, эксперыментальная. Упершыню была ўвогуле выдана ў складзе зборніка The Orange Box. Але выстраліла — і ў 2011 годзе пачыў свет сіквел Portal 2, які і ў даўжыню павялічыўся, і новых гульнявых механікаў, і персанажаў, і нават сюжэт, што ў першай частцы быў вельмі размыты і не відавочны. Хаця і інтрыгуючы! Portal не спрабуе казацца чымсьці, чым яна не з'яўляецца — гэта атмасферная галаваломка, пранізана чорным гумарам. Змрочная і горка-іранічная гісторыя раскрываецца праз каментары GLaDOS і візуальныя падказкі ў другой палове гульні. Гульня не акцэнтую на гісторыі ўвагу, але варта толькі прыпыніцца, прыгледзецца, прыслухацца — і адразу ўзнікае турботнае пытанне: чаму ў наглядальных акенцах не бачна людзей у белых лабараторных халатах?

Валерія Дзяткова

*Ellen McLain

Чаму я?

У настаўніцкай сярэдняй школы №24 Марына Міхайлаўна Клёцкіна, настаўніца гісторыі, і Вольга Мікалаеўна Малаковіч, настаўніца беларускай мовы і літаратуры, абмяркоўваюць пытанне: ад каго патрабаваць больш і як рэагаваць на крыўду вучняў.

В. М.: — Нярэдка чую ад вучняў пытанне: « Чаму я?». Асабліва, калі выклікаю тых, хто вучыцца не вельмі добра. Але няўжо ім падаецца, што адзнака — гэта

нейкі паказчык? Што калі яны маюць «тры», то настаўнік паставіць на іх крыж і адчэпіцца? Канешне, больш патрабуеш ад «выдатнікаў», але гэта не нагода губляць з поля зроку больш слабых вучняў. Мне падаецца, што да іх трэба проста знайсці іншы падыход, каб напрацаваць тую базу, на падставе якой магла б фармавацца свая плынь мыслення, а пасля, канешне, падтрымаць і загрунтаваць яе рух.

М. М.: Безумоўна, першае ў гэтай справе — база. У вучняў, якія вучацца няблага, яна ўжо ёсць, і таму ад іх можна патрабаваць больш грунтоўнага ведання матэрыялу, асабістага аналізу той ці іншай інфармацыі. Ад больш слабых вучняў такога прасіць яшчэ немагчыма. Нельга ж, не вывучыўшы алфавіт, даць чалавеку пісаць сачыненне. Напачатку трэба засвоіць літары. Ну а калі бачыш, што рухаюцца табе насустрач, можна бал за намаганні і дадаць. Тая самая падтрымка «руху».

В. М.: Але іншая справа — штампы. Некаторыя вучні лічаць, што ім будуць ставіць добрыя адзнакі незалежна ад таго, падрыхтаваныя яны ці не. Але я лічу, што ўсе павінны быць роўныя. Канешне, калі гэта адзінкавы выпадак. Бывае, што насамрэч добры вучань аднаго разу не падрыхтаваўся (ну ўсялякае ж бывае) і ставіць яму нізкую адзнаку не хочацца, бо добра ведаеш і яго здольнасці, і стаўленне да прадмета. А астатнія, хто ўжо паспеў атрымаць тыя ж «два», на яго крыўдуць, што той нібыта ўлюбёнец настаўніцы. І такое бывае. Але ў гэтым выпадку, мне падаецца, лепш усім патлумачыць, што і чаму ставіцца ці не ставіцца. Увогуле, лепш абгрунтаваць адзнакі, якія ставіш вучням, каб не было супярэчанняў.

М. М.: Але ж не бачу нагоды крыўдаваць, калі ўсё сумленна. Ды й час ад часу і «выдатнікі» крыўдуць з-за адзнак. Калі камусьці «чатыры» ці «пяць» дасталася за стараннасць, то за «дзесяць» трэба насамрэч папрацаваць, прычым шмат і грунтоўна. Бо зразумела: калі хочаш «максімум», то і працаваць трэба па максімуму. Але бывае, што пры выдатных ведах вучня трэба прымусяць іх паказаць, асабліва калі ён надта добры і дае ўсім спісваць. Можна патлумачыць і дапамагчы, а можна зрабіць мядзведжую паслугу і тады натрапіць на дадатковыя заданні: каб ён не распушчаўся на ўвесь клас, а больш грунтоўна працаваў над уласнай адзнакай.

В. М.: Яшчэ адно складанае пытанне — вельмі цяжка бывае ацэньваць вучняў, у якіх проста не атрымліваецца вучыцца. Яны могуць прыкладаць вельмі шмат намаганняў, але не мець адпаведнага выніку, бо ім проста не даецца. У такім выпадку варта шукаць свае кропкі судакранання. Знаходзіць іншы падыход. Не так, што раз ці два не атрымалася і ўсё, «гэта яго адзнака», а трэба з двух бакоў падыходзіць да яго мэты. І ён сам павінен старацца, і настаўніку гэта трэба заўважыць. І галоўнае, зразумець, чаму ў яго не атрымліваецца — пры ўсіх намаганнях мець той ці іншы вынік. Калі знойдзена хвароба, можна шукаць лекі.

М. М.: Так, але ўсё адно большасць будзе лічыць, што добры той настаўнік, які ставіць добрыя адзнакі. А наша справа рабіць гэта сумленна, усіх ацэньваючы і патрабуючы па здольнасцях і магчымасцях, а галоўнае — па ведах.

Надзея Ясмінска

Прыземленая і пазаземная: вобраз жанчыны ў фэнтэзійных тэкстах

Дзявоцкі ці жаночы вобраз у фантастычных творах — тэма. Асабліва, калі гаворка ідзе пра так званае «класічнае» фэнтэзі, заснаванае на парадках Антычнасці ці Сярэднявечча. Сукупны ідэал кабеты таго часу адрозніваецца ад нашага, і задача пісьменніка — знайсці кампраміс: зрабіць сваю гераіню цікавай для сучасных чытачоў (і асабліва чытачак) і пры гэтым намаляваць яе праўдападобнай.

Якая ж яна — тыповая «дама былых часоў»? Калі браць еўрапейскую гісторыю, то можна заўважыць, што ўспрыманне жанчыны зведала значныя змены. У многіх культурах старажытнага свету кабета лічылася амаль містычнай істотай: менавіта ёй была адкрыта таямніца з'яўлення новага жыцця. У такіх дзяржавах (як, напрыклад, Крыт Мінойскага перыяду) жонка правіцеля мела ролю вярхоўнай жрыцы. Калі цар бараніў сваю краіну з мячом у руках, то царыца мела зносіны з багамі і засцерагала народ на звышнатуральным роўні.

Аднак з распаўсюдам хрысціянства такі светапогляд змяніўся ледзь не на супраціўны. Жанчына стала сімвалізаваць цялесную, матэрыяльную сутнасць чалавека, а мужчына — духоўную. Лічылася нават, што ад маткі дзіцё атрымлівае смяротнае цела, а ад бацькі — несмяротную душу. Жаночая прыземленая натура лёгка паддавалася спакусам (што даказала прамачці Ева), таму трэба было яе ўсяляк стрымліваць.

У Сярэднявечча дабрадзейную кабету павінны былі атачаць «дванаццаць спадарожнікаў Панны Марыі»: умеранасць, замкнёнасць, сарамлівасць, уважлівасць, разважлівасць, нясмеласць, гонар, стараннасць, цнота, паслухмянасць, пакора і вера. Многія сучасныя дамы назвалі б такое аблічча бясколерным і маркотным. Ці значыць гэта, што сярэднявечная жанчына сапраўды была гэткай — нямой, бяспраўнай, неадукаванай? Зусім не. Ідэалы не адлюстроўвалі рэальнага стану рэчаў, дакладна як біблейскія заповеды не паказвалі рэальнае жыццё хрышчанага чалавека.

Разгледзім жа самыя актуальныя пытанні падрабязней.

1. Жанчына і сям'я.

— Ці праўда, што сярэднявечная жанчына не мела ў сям'і праў і голасу, а з'яўлялася толькі прыслужніцай і нянькай?

— Не, няпраўда.

Калі кабета выходзіла замуж, яна рабілася не прыслужкай, а гаспадыняй. У яе з'яўляліся не толькі абавязкі, але і пэўныя правы. Муж зарабляў грошы, а жонка вырашала, як іх размеркаваць. І калі муж пачынаў мантачыць сямейны бюджэт, жанчына магла падаць на развод.

Пра важную ролю гаспадыні ў сям'і сведчыць тое, што ў нябытнасці мужа менавіта жонка з'яўлялася яго «намеснікам»: рэпрэзентавала яго ў судзе ці складала пагадненні — нават калі ў яе былі дарослыя дзеездольныя сыны.

Дарэчы, гэтым фактам выкрываецца міф, што ў кабет мінулага былі «куруныя мазгі». Многія сучасныя дамы з вышэйшай адукацыяй не могуць усачыць за парадкам у двухпакаёвай кватэры, а ўладанні многіх сярэднявечных гаспадынь былі значна большыя. Прычым сфера іх адказнасці бывала не толькі «чыста жаночай» — напрыклад, вылічыць запасы ежы на ўсю зіму, адабраць скаціну ці забяспечыць дамачадцаў адзеннем. Калі муж з'язджаў на вайну (а з сярэднявечнымі мужчынамі гэта здаралася часта), жонка выконвала і яго працу: курывала будаванне, збірала падаткі і нават камандавала абаронай замка. Для гэтага трэба было быць адукаваным і разумным чалавекам — прынамсі, у побытавай сферы.

А на пытанне, ці паказвалі пальцам у Сярэднявечча на кабет, якія не выйшлі замуж і не завялі дзяцей, адзін гісторык адказаў: «Не больш, чым у наш час».

2. Жанчына і рэлігія.

— Ці праўда, што ў еўрапейскім Сярэднявеччы жанчына заўсёды лічылася ніжэйшай, нявартай істотай?

— Не, няпраўда.

Вядома ж, у тыя часы не было матрыярхату, але і татальнага жанчынаненавісцітва — таксама. Жаночы род у хрысціянстве быў зганьбаваны грэхападзеннем Евы, аднак часткова апраўданы светлым абліччам Панны Марыі. Некаторыя вучоныя мужы сцвярджалі, што кабеты — крыніца зла і прыдатныя толькі для дзетанараджэння. Але сустракаліся і процілеглыя думкі: хтосьці з духавенства лічыў, што ў кабеце больш Боскай сутнасці, чым у мужчыне, бо Адам быў створаны з гліны, а Ева — з яго рабра, то бок з высакароднейшага матэрыялу.

Ці вяліся споры пра наяўнасць у жанчыны душы? Вяліся. Але гэта былі чыста навуковыя дыскусіі, якія мала закраналі свецкае жыццё. Гэтак жа сучасныя спрэчкі пра паходжанне чалавека практычна не ўплываюць на тое, як мы працуем, адпачываем ці стасуемся з блізкімі.

Аднак усё ж варта прызнаць, што кабета ў сярэднявечнай культуры ніколі не стаяла вышэй за мужчыну. Вырашалася пытанне, ці роўная яна яму. Зараз дзяўчыну можна абразіць тым, што яна мужчынападобная, а некалькі стагоддзяў таму параўнанне з мужчынам лічылася хвалай.

3. Жанчына і праца.

— Ці праўда, што адзінай доляй сярэднявечнай жанчыны было вядзенне гаспадаркі?

— Не, няпраўда.

Вядома, большасць кабет у тыя часы былі хатнімі гаспадынямі. Але толькі гэтым не абмяжоўвалася кола іх магчымасцей. Заможныя дзяўчыны маглі выбраць духоўную «кар'еру», то бок пайсці ў манастыр. (Чаму заможныя? Таму што «нявесты Хрыстовы» павінны былі прынесці з сабой значны «пасаг», так што сялянкам такі шлях быў закрыты). Некаторыя думалі, што жыццё манашак мала чым адрознівалася ад жыцця турэмных вязніц, але гэта было не так. У манастыры жанчына магла атрымаць добрую адукацыю, а таксама даслужыцца да настаяльнай ці абатысы — а гэта азначала ўдзел у грамадскім жыцці і нават пэўную магутнасць.

Многія гараджанкі асвойвалі рамесныя прафесіі: броварства, хлебапячэнне, прадзенне, ткацтва і гэтак далей. У адным з сярэднявечных трактатаў вызначалася 172 жаночых прафесій і 325 мужчынскіх. Таксама мела месца так званая «спадчынная праца»: удовы майстроў і рамеснікаў працягвалі іх справу і становіліся добрымі швачкамі, аптэкаркамі і нават ювелірнымі майстрынямі.

Існавалі вылучна жаночыя цэхі. Іх было няшмат, але яны сустракаліся (напрыклад, у нямецкім горадзе Кельне такіх было чатыры). Акрамя таго, кабеты маглі працаваць разам з мужчынамі ў большасці іншых цэхаў. Колькасць «самастойных жанчын» (так званых. *femmes soles*) асабліва ўзрасла пасля Вялікай чумы, калі працоўных рук катастрафічна бракавала.

І, вядома ж, нельга не адзначыць такія асабліва жаночыя прафесіі, як павітуха (акушэрка) і карміцелька. У апошнім выпадку па зразумелых прычынах у кабет не было канкурэнцыі з боку мужчын.

4. Жанчына і ўлада.

— Ці праўда, што жанчына ў Сярэднявечча не брала ўдзел у палітычным жыцці краіны?

— Не, няпраўда.

Па фармальных законах Сярэднявечча жанчыны не мусілі кіраваць дзяржавай — і ўсе ж гісторыя паказвае мноства прыкладаў зваротнага. Удава караля магла стаць каралевай-рэгентам пры малалетнім спадчынніку, але сустракаліся і каралевы, што правілі аднаасобна. Яркі прыклад — Джавана Неапалітанская, якая кіравала ў XIV стагоддзі. Акрамя таго, жанчына магла значна ўплываць на палітыку, быўшы маткай, сястрой, жонкай ці каханкай караля.

Уявіце сабе дзяўчыну са шляхетнай сям'і, якую з дзяцінства цікавіла палітыка і міжнародныя адносіны. Яна выдатна ездзіла конна і трапна страляла з лука. У юным узросце на яе лёг цяжар кіравання вялікімі землямі, але яна не разгубілася, а стала для свайго народа мудрай уладніцай. Здаецца, што гэта тыповая гераіня фэнтэзі-раманаў, але не — гаворка ідзе пра Альенору Аквітанскую, будучую каралеву Англіі ў 1154–1189 гадах, адну з найболей уплывовых кабет Еўропы той эпохі. Як пасля гэтага можна сцвярджаць, што адзіны «слушны і верагодны» жаночы вобраз у сярэднявечным парадку — гэта вобраз істоты другога гатунку?

Падобныя разважанні тычацца нашага свету, а ў сваіх выдуманых каралеўствах аўтар можа сам чыніць гісторыю. Важна толькі разумець, што ў «класічным

фэнтэзі» трэба ўлічваць логіку бытнасці тых часоў. Вось некаторыя праблемы, якія могуць узнікнуць у тэме «Жанчына і ўлада».

Праблема 1. Сярэднявечны кароль — не толькі правіцель, але і ваяр. Ён бароніць свой народ і вядзе армію ў бой. Жанчына — фізічна слабое і далікатнае стварэнне, яна не зможа падаваць прыклад войску.

Вырашэнне. Дайце сваёй гераіні моц ці зброю, якая будзе толькі ў яе і замяніць меч у руцэ. Гэта можа быць чароўны дар, верная пачвара ці сакрэтная тэхналогія. Напрыклад, у сазе «Песня Лёду і Агню» Джорджа Марціна ў Дэйенэрыс былі цмокі, а ў Сэрсеі — дзікі агонь. Таксама некаторыя кабеты па камплекцыі, фізічнай сіле і ўменні змагацца могуць перасягаць мужчын (тая ж Брыена Тарт з паянённай сагі). Галоўнае для аўтара — не забыцца потым пра асаблівасці сваёй гераіні і не рабіць з яе пшчотную і какетлівую прынцэсу.

Праблема 2. У патрыярхальным грамадстве, у адпаведнасці з традыцыямі ці рэлігіяй, роля жанчыны — падпарадкоўвацца. Жонка павінна слухацца мужа, сястра — брата. Як можа падданы ў такім разе цалкам службыць сваёй каралева, калі ён мужчына, а яна — жанчына?

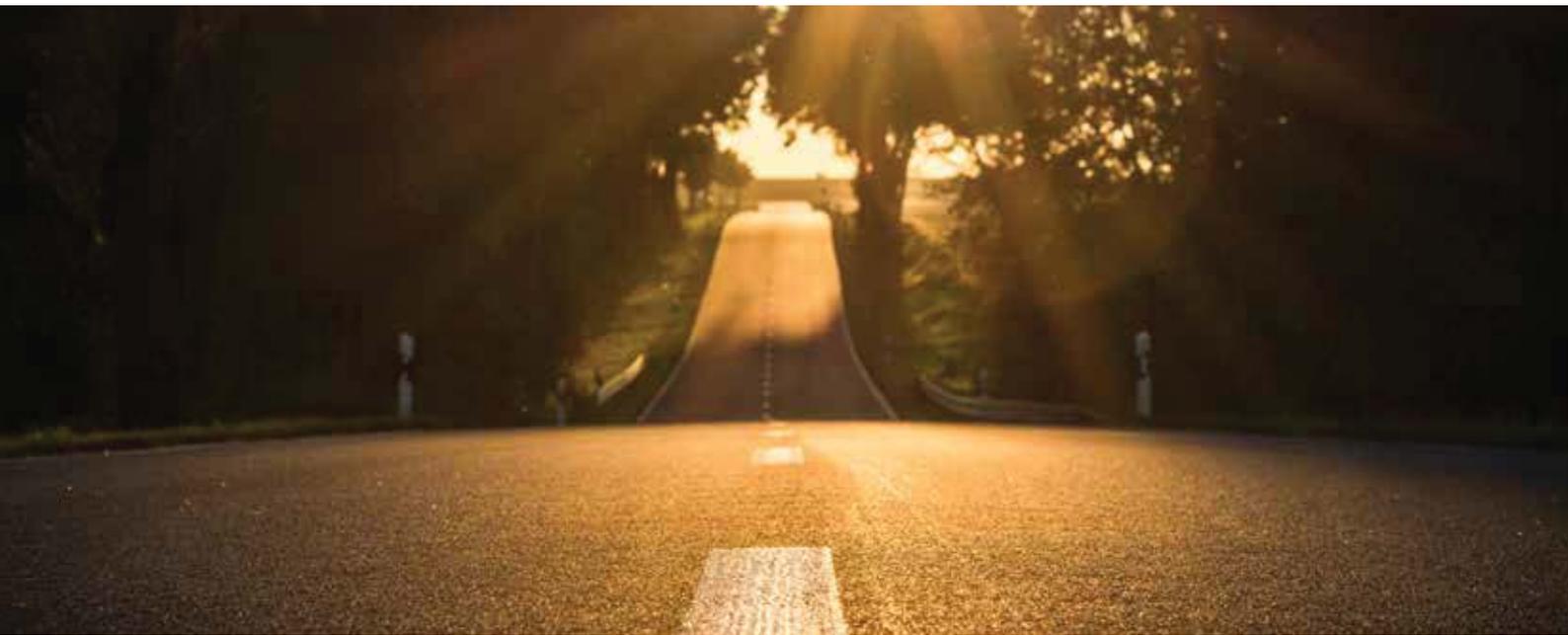
Вырашэнне. У правілах заўсёды можна знайсці выключэнні. Прыдумаўце ваярынты, калі ў вашым выдуманым грамадстве кабета стаіць вышэй за мужчыну. Просты прыклад: у сям'і муж камандуе жонкай, але слухаецца сваю маці. Гэты прыём скарыстаў Джордж Марцін ва ўжо згаданай сазе: Дэйенэрыс Таргарыен успрымаецца сваімі падданкамі менавіта як Маці Цмокаў. Ёй нават далі мянушку «Міса», што ў перакладзе і азначае «маці».

Мажлівыя іншыя ідэі. Каралева можа валодаць асаблівасцямі і талентамі, якія ўзвышаюць яе над астатнімі. Старажытнае паходжанне, іншая раса, здольнасць да магіі — прычын досыць, усё залежыць ад фантазіі пісьменніка.

Праблема 3. У сярэднявечнай традыцыі ў мужчын — прыярытэт наследавання трона. Аўтар жа хоча зрабіць правіцелем жанчыну, нягледзячы на тое, што ў яе ёсць браты, дзядзькі, пляменнікі і іншыя сваякі мужчынскага полу.

Вырашэнне. Вядома ж, самае простае выйсце ў пісьменніка — «забіць» усіх мужчын каралеўскай крыві лёгкім ці нялёгкім узмахам пярэ. Тады гераіня застаецца адзінай спадчынніцай. Але можна пашукаць цікавейшыя шляхі да трона. Увесці, да прыкладу, святое правіла першародства: блаславенне на ўладу атрымлівае толькі першае дзіцё караля — і першынцам можа аказацца дзяўчынка. Альбо зрабіць так, што будучага ўладцу выбірае старэйшына ці вярхоўны чараўнік (як у фэнтэзійным мультфільме «Як прыручыць цмока»). У такім разе нябесныя знакі могуць паказаць на дзяўчыну, а не на яе братаў — і з такім выбарам ніхто не адважыцца спрачацца.

Напрыканцы варта сказаць, што Сярэднявечча — гэта жорсткая эпоха, свет гвалту, і не толькі датычна кабет. Дыскрымінацыя выяўлялася ў дачыненні да абодвух полаў. І, нягледзячы на тое, што для жанчын у той час было шмат абмежаванняў і забарон, некаторыя прадстаўніцы чароўнага полу абыходзілі іх і станавіліся бліскучымі палітыкамі, ваярамі, майстрамі і духоўнымі дзеячамі. Так што адважна давайце сваім гераіням у рукі не толькі кветку ці анучу, але і кнігу, прыладу, пярэ і нават меч.

Прызнанне ў любові да... горада

Мяне завуць Ніколь. Мне пятнаццаць гадоў. Я нарадзілася ў Брэсце, жыву ў Маладзечна, а прызнацца хачу ў любові да старажытнага горада Полацка. Пра гэты горад напісаны, напэўна, тоны кніг, амаль усе таямніцы раскрыты, таму раскажыце пра яго лёгка і цяжка адначасова, але я паспрабую. Да таго ж, там жыве мая бабуля, у якой, на жаль, бываю рэдка.

Полацк — горад старадаўні, ахутаны казачнай смугой, ён дышае старажытнай беларускай гісторыяй. Кожны раз перад паездкай крыху хвалюся. Маё ўяўленне гуляе так, быццам бы я знаходжуся пры ўсіх падзеях, якія адбываюцца ў гэтым незвычайным горадзе...

...862 год. На высокім беразе ракі бачу высокія мажныя сцены. Вось на вартавую вежу падымаецца князь Рагвалод. Пільна ўглядаецца ён у бяскрайнюю далячынь, твар суровы, засяроджаны, рука сціскае меч: часта даводзіцца ваяваць. Менавіта ён даў пачатак гэтаму вялікаму гораду.

Вось князь Ізяслаў, сын Рагнеды і кіеўскага князя Уладзіміра. Я бачу вытанчаныя рысы твару, блакітныя вочы, русую кучаравую бародку і валасы, якія рассыпаліся па плячах...

А вось самы магутны князь, які кіраваў у Полацку, — Усяслаў Чарадзея. Пры ім княства дасягнула свайго найбольшага росквіту. Грозны выгляд, цвёрдая постаць — сапраўдны волат. Але нейкі глыбокі смутак бачу ў яго вачах. Па чым смутку ён, слаўны ваяр?..

Бачу Еўфрасінню Полацкую, унучку Усяслава Чарадзея, якая стаіць на каленях перад іконай. У руках пры цмяным святле свячэй таемна бліскае крыж, зроблены па яе замове Лазарам Богшам.

Сафійскі сабор імкнецца ў нябёсы, здаецца, крыж на купале чапляецца за аблокі...

Напэўна, мае ўяўленні — гэта ўражанні пасля прачытанай кнігі Уладзіміра Арлова «Таямніцы Полацкай гісторыі». Але, як бы там ні было, сустрэчы з Полацкам мяне радуець, я заўсёды іх чакаю з нецяярплівасцю.

...Роўнай стужкай дарога кладзецца пад колы машыны. Я сяджу каля акенца, гляджу на вёскі, палі, лясы, якія пралятаюць міма, і ўяўляю падарожжа па Полацку. Цікава, якую праграму на гэты раз мне падрыхтавала бабуля?

Чатыры гадзіны дарогі праляцелі хутка. Мы заязджаем на мост, які вядзе ў Полацк. Адсюль я бачу танк — помнік Вялікай Айчыннай вайне — і велічны Сафійскі сабор, які лунае ў промнях сонца на захадзе.

Вось дом бабулі, акружаны зелянінай і кветкамі. Абдымкі, уздохі, ахі, пацалункі, гарбата і бабуліны пірагі... Заўтра будзе новы дзень, які прынясе шмат цікавага...

Хутка паснедаўшы, адправіліся з бабуляй на экскурсію. Наша экскурсія падзеліцца на два дні. У першы дзень наведаем святыя мясціны Полацкай зямлі, а ў другі пройдземся па геаграфічным цэнтры Еўропы.

Спачатку адпраўляемся ў Сафійскі сабор. Затаіўшы дыханне, я падымаюся па старых бетонных прыступках, думаючы пра тое, колькі ж людзей тут прайшло. Прагульваемся вакол сабора, а затым заходзім. Нам пашанцавала: зараз будзе канцэрт арганнай музыкі. Гучыць Бах. Не перадаць словамі мае адчуванні — толькі хочацца ўзяцець, абняць увесь свет і плакаць радасна.

Падыходжу да Барысава каменя. Існуе легенда, што ён здольны здзяйсняць мары. Для гэтага трэба загадаць жаданне і знайсці ў камені дзірачку, куды можа залезці ўказальны палец — тады мара абавязкова здзейсніцца. Усё зроблена згодна з «інструкцыяй» — цяпер буду чакаць здзяйснення.

Далей мы адправіліся ў музей кнігадрукавання. Як вядома, першым беларускім друкаром быў Францыск Скарына, які нарадзіўся ў Полацку. Я разглядала старажытныя кнігі, самы першы друкарскі станок, лісты, якія захаваліся з даўніх часоў. Адразу ўзнікае пачуццё, быццам я бачу ўсё вачыма Скарыны, адчуваю тую ж узрушанасць пры нараджэнні цуда — друкаванай кнігі.

Цяпер накіроўваемся ў Спаса-Еўфрасіньеўскі манастыр. Бабуля — незвычайны апавядальнік, яе экскурсію я слухаю не ўпершыню, але яна кожны

раз дадае новыя звесткі, быццам усё жыццё займалася гісторыяй Полацка. Яшчэ здалёк відаць залатыя купалы. Калі падыходзіш да манастыра блізка, быццам адчуваеш дыханне магутных старажытных сцен. Калі прыслушаешся, то зразумееш, што яны расказваюць сваю гісторыю.

Я стаю каля машчэй Еўфрасінні Полацкай. Бабуля размаўляе з манашкай, потым тая падыходзіць да мяне і тлумачыць, як правільна паводзіць сябе. Я доўга стаю перад іконай і ўглядаюся ў шырока раскрытыя

вочы Заступніцы Зямлі Беларускай, а на душы становіцца так радасна, спакойна, што набягаюць слёзы...

Яшчэ шмат розных славукасцей горада сустракалася на нашым шляху да дома: помнікі героям Вялікай Айчыннай вайны, літары «Ў», Францыску Скарыне, Сімяону Полацкаму, хатка Пятра Першага.

Ужо вечар... Трэба адпачываць. Засынаючы, успамінаю гэты дзень і ўсміхаюся: заўтра новыя сустрэчы са старымі знаёмымі і, быццам бы, незнаёмымі мясцінамі...

Сёння мы з бабуляй адпраўляемся ў геаграфічны цэнтр Еўропы — да адной з найважнейшых скульптурных кампазіцый у Полацку. У аснове знаходзіцца ружа вятроў з абазначэннем бакоў свету. На наступным узроўні паказана Паўночнае паўшар'е Зямлі. Тут разгорнута карта Еўропы, чый цэнтр і быў адзначаны. Сімвалічныя дугі — мерыдыяны — упрыгожаны гербавым адрозненнем Полацка: трохмачтавым карабельчыкам, які пераадолеў нямала перашкод на шляху з варагаў у грэкі. Надпіс «Геаграфічны цэнтр Еўропы» перакладзены на пяць моў: з поўначы — на шведскую, з ўсходу — на рускую, з поўдня — на грэчаскую, з захаду — на англійскую і па крузе — на беларускую. Акрамя таго, на спецыяльных таблічках адзначаны каардынаты крайніх кропак Еўропы і яе цэнтра: 55 градусаў 30 хвілін паўночнай шыраты і 28 градусаў 48 хвілін усходняй даўжыні.

У будынку пошты, якая знаходзіцца каля помніка, можна атрымаць сертыфікат, які пацвярджае тое, што ты наведала геаграфічны цэнтр Еўропы. Такі сертыфікат атрымала і я, аформіла яго ў прыгожую рамачку і павесіла дома на сценку.

Надышоў дзень ад'езду... Сёння я з бацькамі вяртаюся дадому. Сумна развітвацца з гэтым незвычайным горадам. Я вярнуся сюды і зноў атрымаю задавальненне ад цішыні вузкіх вулачак і гоману шырокіх бульвараў, удыхну свежае паветра Дзвіны, паслухаю размову Сафійскага сабора з нябёсамі. Я ведаю, я вярнуся!

Да новых сустрэч, мой любімы горад таямнічасцей і загадак, да новых сустрэч, мой любімы Полацк...

Ніколь Кулага,
школа №9 г. Маладзечна,
Ліцэй БДУ

Не цісні на мяне!

Аўтарская рубрыка
Ліны Багданавай

— Не трэба на мяне ціснуць! — псіхануў Валік і зачыніў дзверы проста перад мамчыным носам.

Задавальнення, а тым больш радасці, зрэшты, не атрымаў. Хацелася расплакацца, закапаўшыся тварам у любімую падушку.

— Не дачакаецца! — прагыркаў ён у бок дзвярэй і ўткнуўся ў планшэт.

Праўда, хапіла ўніверсальнай забаўкі на пару хвілін. Валік шпурнуў цацку на тахту, выцягнуўся ў крэсле. Задумаўся. Па ўсім выходзіла, што працягвацца так больш жыццё не магло. Проста не мела права!

— Мне амаль пятнаццаць, — разважаў ён. — А бацькі пастаянна ціснуць: туды не хадзі, гэтага не рабі, а вось гэта — наадварот, рабі і часцей. І настаўнікі як у змове. Як быццам я сам не разбяруся, калі і чым заняцца. Цярпець не магу прэсінгу! Свабоды хачу! Элементарнай свабоды! Абсалютнай, каб ніякага ўплыву звонку. Ідэальны стан!

— І не паеду я ні на якую дачу! — вярнуўся ён да надзённай праблемы. — Нікуды я не паеду! Мне і дома добра. Можаце без мяне адпраўляцца!

Прыслухаўся да цішыні. Задаволены сабой, ухмыльнуўся і адправіўся на вуліцу.

Двор сустрэў яго насмешлівым птушыным свістам і пустэчай. Прамучыліся з чвэрць гадзіны на лаўцы, Валік ўспомніў, што па суботах суседзі—аднагодкі раз'язджаліся хто куды.

— У школу пайсці? Там Сярога павінен быць. Той абавязкова прыдумае, чым бы такім цікавенькім заняцца. Або Дзімку патэлефанаваць, раптам запросіць на якую—небудзь тусоўку. А лепш Віцька напружыць, клёва ў пацана фантазія працуе.

Вясновы дзень абяцаў добрае надвор'е і масу магчымасцей для забавак. У прынцыпе, і на дачы было б чым заняцца. Звыклая кампанія збіралася там што-тыдзень. Чалавек сем–дзесяць. Цалкам прыдатны камплект для валейбола ці вясёлай футбольнай бойкі.

— Ды калі б не маман са сваім націскам, — прабурчаў Валік, набіраючы нумар аднаго з аднакласнікаў, — я б і сам не супраць на свежае паветра выбрацца. А ціску не люблю і сам душыць не прывык. Прынцыпова застаюся ў горадзе. І кропка!

— Алё, Сярога? Ты дзе? Ну, брат, непарадак! Я так на цябе спадзяваўся, а ты хварэць уздумаў! Праглыні таблетку — і ў кабінет інфарматыкі. Здзіві нас новым квэстам. Або ў «танчыкі» пару–тройку разоў? Увогуле, да адзінаццатай чакаем!

Валік націснуў «стоп» і выбраў новы кантакт:

— Радзік? Салют. Тут такая справа...

Да адзінаццатай яму трэба было набраць каманду аднадумцаў. Ён не сумняваўся ў поспеху. І толькі малюсенькі, але надакучлівы чарвячок варушыўся ў глыбіні душы, не дазваляючы ў поўнай меры атрымаць асалоду ад адчування сапраўднай свабоды.

Насельнік «Камчатка»:

Ёсць кантакт! І будзе!

Мне таксама да падпах гэты націск надакучыў. То настаўнікі, то бацькі спакою не даюць. Вучы вучонага! Ды я ўсё лепш іх ведаю! А раблю так, як мне хочацца. Не скажу, што лёгкі шлях. Але мы лёгкіх і не шукаем, праўда? Давай з намі? Сёння на дыскатэку ў моладзевы цэнтр нацэльваемся. Заўтра ў басейн. Потым па праспекце шпацыр. Увогуле, а палове на восьмую ля клуба чакаю.

Шкодная настаўніца:

Дарэчы, наш камчадал толькі што прадэманстраваў прыклад нефармальнага ціску на свядомасць аднакласніка. Хоць сумняюся, што ты гэта адчуў.

Пятнаццаць гадоў на носе, а элементарных уяўленняў пра прыроду з'яў — абсалютны нуль.

Ты, дарагі мой, перш чым жаданні агучваць, у падручнікі зазірні. У вакууме твой паветраны шарык умомант бы лопнуў, калі б не застыў. Усё залежыць ад умоў вакууму. Тэмпературы, асвятлення, радыёактыўнасці, выпадковых і заканамерных працэсаў і іншых фактараў. Гэта толькі дылетанту здаецца, што вакуум ёсць ідэальная пустэча. Куды там!

Што ж тычыцца твайго пытання, то для камфортнага самаадчування аб'екту неабходная гармонія — баланс унутранага і знешняга ціску. І не толькі ў фізічным сэнсе.

Пракруці сваю сітуацыю з самага пачатку. Сам ты выпадкам, ні на каго не націснуў? Той яшчэ прэсоўшчык!

Прасунуты старшакласнік:

Дазволю сабе працягнуць: менавіта, што прэсуеш у кожным выпадку. Маму — яна зараз цябе аднаго дома не пакіне. А калі ў яе планы сур'ёзныя на гэтыя выхадныя меліся? Навучыся, прыцель, узважваць і ацэньваць значнасць

патрэб. Не толькі сваіх. Для пачатку вазьмі хоць бы бліжэйшае асяроддзе. Быць можа, твае амбіцыі і планы на выходныя на парадак мамчыным саступаюць. І хто тады не мае рацыю?

Ідзём далей. На сяброў сваіх таксама націснуў. Як іх там? Сярога, Радэк, Віцька... Заўваж, ступенню і сферай іх занятасці пацікавіцца не знайшоў час. Сабраў кампанію для задавальнення ўласных запытаў.

І гэта пры тым, што лідарскіх якасцей у цябе па мінімуму, у любой справе па-скаральнік табе патрабуецца. Па сутнасці, той самы прэс. Тады чаму пратэстувеш і жалішся? Ты ж без гэтага самага ціску і дня не пражывеш. Як і любы іншы. Сапраўды, тут баланс патрэбны. А каб гэты баланс прыняць і выкарыстоўваць з толкам, пераглядзі свае пазіцыі ў пытаннях знешняга ціску. Праўда, толькі моцны чалавек здольны прызнаць свае памылкі.

Прыгажуня:

Даруй, што ўмешваюся, але таксама дазволю сабе дадаць. І як ты не заўважаеш, што кампутарныя гульні, тыя самыя квэсты і «танчыкі» аказваюць не меншы ціск, чым бацькі? Па сутнасці, куды большы. А на іх ты не злуешся. І голас не падымаеш. І як гэта ацаніць у кантэксце справядлівасці?

Вопытны псіхолаг:

Наогул, ціск на падлетка — з'ява цалкам рэальная. І вартая ўвагі. Адыдзем у бок ад аптымістычных саветаў і прагнозаў. Прааналізуем праблему сцісла.

Найболей выяўлены ў падлеткавым узросце ціск у асяроддзі аднагодкаў. З узростам у падлеткаў пачынаюцца змены ў іерархіі роўных па ўзросце. З'яўляюцца лідары і няўдачнікі, фармуюцца групойкі па вузкіх інтарэсах, мае месца прыніжэнне, а часам сапраўдная траўля тых, хто адрозніваецца ад асноўнай масы.

На тых, хто мае смеласць супрацьстаяць інтарэсам груповак ці лідараў, аказваюць істотны ціск. Яго прычынамі могуць стаць зайздрасць, непрыязнасць, крыўда, нават сімпатыя. Чым мацней залежнасць падлетка ад тых, хто цісне, тым больш ён паддаецца гэтаму ціску і пакутуе ад сваёй слабасці.

Цікавы той факт, што дзеці, якія маюць даверныя адносіны ва ўласнай сям'і, значна менш паддаюцца ціску аднагодкаў. І наадварот: хто не мае такой падтрымкі, шукае яе на баку. Часам — трапляючы ў дэструктыўныя кампаніі.

Цэнтр аб'яднання групы — агульная праблема або агульны вораг. Напрыклад, «залатая моладзь» для аднагодкаў з сярэднім і нізкім дастаткам, «батанік» ці міліцыянт — для хуліганаў. Трапіўшы ў такія групойкі, людзі потым саромеюцца сваіх памылак, імкнуцца пра іх забыць.

Менавіта тут пачынаецца першы вопыт адыкцыі — сыходу з рэальнага свету з дапамогай нікаціну, алкаголю, псіхатропаў. Па статыстыцы, не менш за 70% падлеткаў пачынаюць курыць менавіта ў такіх кампаніях. Хлопцы прагінаюцца пад лідараў сваіх груповак, спрабуюць пераймаць іх або іх ідэалы, тым самым паглыбляючы сваю залежнасць ад сяброў.

Хачу дадаць, што задаволены ўласным жыццём малады чалавек, які мае трывалыя арыенціры, сваё меркаванне і ўмее яго адстаяць, менш схільны да ціску натоўпу.

Значна больш турбуе ўсіх у твае гады ціск з боку бацькоў, педагогаў. Часта прычынамі гэтага становяцца канфлікты ў сям'і, у якіх кожны з бакоў не жадае пайсці насустрач. Бацькі і педагогі не разумеюць і не прымаюць тых самых кампаній, у якія трапляе іх сын, дачка, вучань. Прэсінг выклікае і асуджэнне за дрэнныя адзнакі, эгаістычныя паводзіны.

Часам адбіваецца недахоп часу і цярпення для спакойнай ацэнкі сітуацыі, пошуку шляхоў яе змены.

І надзеленыя вялікімі паўнамоцтвамі і вопытам мамы, таты, педагогі выбіраюць кароткі, але дзейсны шлях рэзкай крытыкі, асуджэння і забароны. Пацярпелы бок спрабуе супраціўляцца, што выклікае ўзмацненне націску. Негатыў абагульняецца ў часе і прасторы. Ціск зашкальвае.

Варта разумець, што ў эмацыйным запале дарослыя робяць не менш памылак, чым дзеці. Не варта ўспрымаць сур'ёзна накладзеныя на цябе ў гэты момант цэтлікі (няўдачнік, гультай, эгаіст — усяго толькі рэзкі выхлап назапашаных эмоцый), прыпадабняцца да няправага боку і абараняцца, кіруючыся прынцыпам «лепшая абарона — гэта напад». Успомні, што кажаш і робіш ты ў падобных выпадках. Пастарайся спісаць на нервы і дараваць.

Помні: дарослыя жадаюць табе толькі добрага. Яны заслугоўваюць павагі і даверу. Але яны таксама людзі, ім уласцівыя слабасці і памылкі. А іх ціск выкліканы толькі імкненнем зрабіць цябе і свет, у якім ты жывеш, лепшым і больш камфортным.

Па сутнасці, ціск навакольных мае станоўчы вынік, дазваляе чалавеку знаходзіцца ў пэўных рамках, уласным адносна зручным і бяспечным мікракосмасе. Калі чалавеку становіцца цесна ў ім, ён знаходзіць спосабы пашырыць межы. Па аналогіі з законам фізікі, у такія моманты ўзрастае наш унутраны ціск, які змушае атачэнне адступіць і павялічыць чалавеку зону свабоды. Ці не да гэтага ты імкнешся?

І на здароўе! Толькі неабходны магутны стымул, мары, а лепш мэты, да якіх ты будзеш імкнуцца.

І памятай: тыя, хто вакол, таксама маюць мэты і стымулы. Навучыся іх паважаць і прымаць. І пастарайся паменш ціснуць на тых, хто побач. Вядомая формула: рабі іншым тое, што табе хочацца, каб рабілі з табой — спрацоўвае на ўсе сто. 120 на 80 табе. І ніякага вакууму!

Першакласнік з яблыкам:

Вось і ў мяне такі чарвячок ў душы кешкаецца, калі я маму пакрыўджу. І не перастане, пакуль не выпраўлюся. Слухай, можа, гэта таму, што нашы мамы ўсё лепш за нас ведаюць і разумеюць? Ці таму што яны пра нас клапацяцца і перажываюць.

Я б на тваім месцы вярнуўся, прабачэння б папрасіў. І на дачу сабраўся. Вясной на дачы добра! І працы шмат, самі бацькі не справяцца. Я сваім кожныя выходныя дапамагаю. Вядома, толку з мяне пакуль не шмат. А вось ты, напэўна, ужо нароўні з татам працаваць можаш.

Слухай, а давай я цябе яблычкам пачастую. Дачны! Смачны. І экалагічна чысты. Пакаштуй. З яблыкам думкі яснымі робяцца. І любыя задачкі лягчэй рашаюцца. Сто разоў праверана!

Калыска натхнення

У кожнай невялікай вёсачкі ёсць свая стужка часу. Падзеі на ёй, магчыма, не такія маштабныя ў межах сусвету, як кропкі жыцця вялікага горада. Але вёсцы Вязынка, што ў Маладзечанскім раёне, пашчасціла: тут з’явіўся на свет Янка Купала, і сёлета адзначаецца 136-годдзе са дня яго нараджэння. Натхненне, якое надаў гэтым мясцінам класік беларускай літаратуры сваім нараджэннем, назаўсёды зрабіла Вязынку адной з самых выбітных вёсак нашай краіны. Прыслухайцеся да сваіх пачуццяў, і вы адчуеце тут галасы тых муз, якія спявалі калыханкі маленькаму Івану Луцэвічу...

«Над ракою ў спакою...»

Давайце прысядзем у невяліччай ясеневай альтанцы на тэрыторыі Купалаўскага мемарыяльнага запаведніка «Вязынка» разам з загадчыцай філіялам Ліліяй Норка і пачуем гісторыю гэтых мясцін. Яна расказвае, што 135 гадоў таму бацька паэта Дамінік Луцэвіч арэндаваў тут зямлю ў пана Станіслава Замбржыцкага. Тут і нарадзіўся Янка — будучы беларускі Пясняр. Калі яму яшчэ не споўнілася і годзіка, арэнда скончылася, і сям’і давялося пераехаць у іншы маёнтак. «Але і гэтага хапіла, каб за месцам замацавалася слава куточка, дзе кожны можа знайсці натхненне», — усміхаецца Лілія Уладзіміраўна.

Яна прапаноўвае паглядзець на рэшткі былога маёнтка Замбржыцкіх і падзвіцца на аўтэнтчныя рэчы канца XIX – пачатку XX стагоддзя, сабраныя ў мемарыяльным пакоі музея з ваколіц Вязынкі. Калі прайсціся маляўнічымі мясцінамі запаведніка, можна адчуць тут неверагодны дух. «Некалі сюды нават прыезджалі індыецкі, апранутыя ў сары, — успамінае навуковы супрацоўнік музея. — Яны абдымалі дрэвы і казалі, што ад іх ідзе моцная жыццёвая энергія». Ды і нагул, іншаземцы часта зазіраюць у Вязынку, акрыленыя вершамі Купалы. Адноўчы ў запаведнік завітаў амерыканец, які самастойна вывучыў беларускую мову і падарожнічаў па славурых мясцінах, звязаных з творчасцю вядомых беларусаў.

Лілія Уладзіміраўна расказвае, што краявіды Вязынкі прывабліваюць не толькі падарожнікаў: ландшафты вёскі сталі фэйнымі дэкарацыямі да шматлікіх фільмаў, відэаролікаў і фотасесій... Тут здымалі фільм «Паўлінка-NEW», некаторыя сцэны для серыяла «Обратный отсчет», кадры для расійскіх серыялаў... Вядомы здымак дубоў у паўночным зьянні Антон Матолька зрабіў таксама ў вязынскіх мясцінах. А фотамастак Валеры Вядрэнка зрабіў у Вязынцы мноства фотаздымкаў, якія аб'ядноўваюцца ў выставы, прысвечаныя прыгажосці купалаўскіх мясцін.

«І будзеш век маёй ты гаспадыняй...»

Аднак гісторыя гэтых мясцін склалася б па-іншаму, калі б жонка Янкі Купалы Уладзіслава Луцэвіч не прыехала на месца нараджэння мужа. Мясцовыя жыхары і дагэтуль памятаюць, як яна прынялася за справу з такім імпэтам, якому пазаздойсцілі б сучасныя івэнт-мэнеджары. Да яе гэта была простая сядзіба, а ў 1946 годзе тут адкрылі мемарыяльную дошку, якая дала старт новай эпосе гэтага месца. «Тады тут былі розныя беларускія пісьменнікі, родзічы паэта, а таксама апошні з роду тых Замбржыцкіх, у якіх арэндавалі зямлю Луцэвічы», — успамінае Марыя Тарасік, якая жыве тут з пачатку 40-х гадоў. А ў чэрвені 1948 года намаганьнямі Уладзіславы Францаўны тут адкрылі музей, першым дырэктарам якога і стала жонка паэта. Ужо пазней беларускі прэзаік Іван Мележ будзе ўспамінаць, як яна дбала пра ўладкаванне музея: «Купаліха (...) развязала пакунак з экспанатамі, узяла партрэт і сама палезла, тоўстая, непаседлівая, на табурэт — прыбіваць.

Часамі ціску ад
усяго замардта шмат.

але у цябе ёсць сілы
справіцца з гэтым!

«— Паглядзіце, дзяўчаткі, ці добра так будзе? Ды дайце мне малаток». Злезла. Не спадабалася, паднялася ў другі раз, перабіла». А Сяргей Грахоўскі ўспамінаў, што фактычна Уладзіслава Францаўна сама «будавала» музей: «Яна спрачалася з архітэктарамі і будаўнікамі, «выбівала» патрэбныя матэрыялы... Яна была пра-рабам і суровым кантралёрам па якасці і натхняла будаўнікоў як найлепш...»

Уладзіслава Луцэвіч стала «маці» не толькі для музея. «Яна не мела ўласных дзяцей, таму вельмі клапацілася пра мясцовых вязынскіх дзетак, і яе выхаванцы лічылі яе другой маці, — распавядае Лілія Уладзіміраўна. — Яна прывозіла ім цукеркі і вопратку, ладзіла для іх сустрэчы з цікавымі людзьмі, калі мела магчымасць — дапамагала ўладкавацца па жыцці». Лёля Халевіна, якая нарадзілася ў Вязынцы, у той час была зусім маленькай дзяўчынкай. Яна ўспамінае, як «цёця Уладзя» любіла арганізоўваць для дзяцей канцэрты ці паездкі, слухаць песні ды танчыць разам з імі. «Асабліва добра памятаю, як яна вазіла нас у мінскі цырк, гэта стала адным з самых яркіх успамінаў майго дзяцінства», — усміхаецца Лёля Міхайлаўна.

«На цябе, наша моладзь, надзея...»

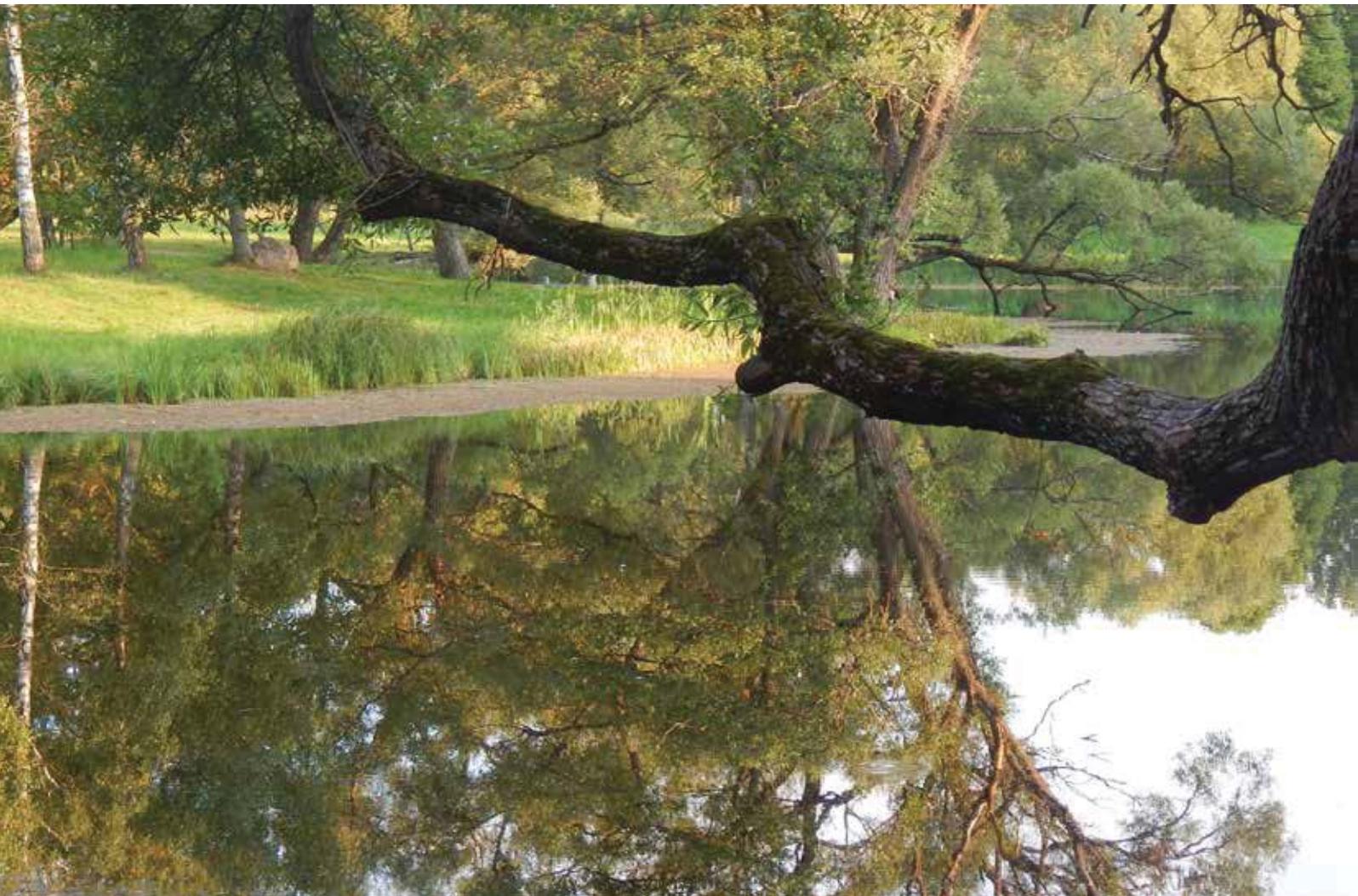
Зараз яна ўжо не маленькае дзяўчо, а бабуля, якая прыязджае ў Вязынку да маці ў госці. У асноўным, сёння ў Вязынцы і жывуць бабулі і дзядулі. Ад заповедніка цягнецца вялікая асфальтаваная вуліца, а абапал яе стаяць хаткі, якія калі-некалі чаргуюцца з сучаснымі катэджамі дачнікаў. Таму летам тут пачынае квітнець жыццё: гойсаюць на роварах дзеці, смачна пахне шашлыкамі, а сонца малюе загар на спінах дачнікаў.

Лілія Норка расказвае, што круглы год у Купалаўскім мемарыяльным заповедніку «Вязынка» і яго ваколіцах ладзіцца некалькі традыцыйных фестываляў.

Напрыклад, кожнае лета з 1972 года да дня нараджэння народнага паэта тут праходзіць рэспубліканскае свята паэзіі, песні і народных рамёстваў. З усёй Беларусі і яе ваколіц з'язджаюцца людзі, каб пабачыць выступы народных ансамбляў музыкі і танца, паслухаць песні фальклорных калектываў і з вуснаў сучасных паэтаў паслухаць радкі з купалаўскіх вершаў. Таксама ў гэты дзень тут можна наведаць кірмаш рамёстваў і набыць шмат прыемных дробязей: ад завушніц да вышыванак, зробленых рукамі народных ўмельцаў.

Ёсць і аўтары, якія выстаўляюць свае творы проста для таго, каб парадаваць вока прысутных. Адна з іх — жыхарка Вязынкі Ніна Галаўкова. Яна вышывае карціны «з натуры», і асаблівае месца ў яе творчасці займае прырода Вязынкі. Калі разглядаць яе карціны, можна пазнаць і мясцовы канал, і лужок непадалёк. А сваю дачку Ніна Афінагенаўна ўвасобіла ў вобразе дзяўчынкі, якая сядзіць у купальскую ноч на беразе ракі Вязынкі. На кірмашы людзі заўсёды падыходзяць і пытаюцца, колькі каштуюць карціны, ці можна іх купіць. Але Ніна Афінагенаўна вельмі катэгарычна ставіцца да гэтага: свае карціны не прадае, яны вельмі дарагія яе сэрцу.

Акрамя гэтага свята, з 1976 года традыцыйным для Вязынкі стаў і злёт студэнтаў-філолагаў, на якім таксама шмат увагі надзяляецца творчасці Янкі Купалы. Студэнты-філолагі з розных краін чытаюць вершы нашага класіка на сваёй мове. Напрыклад, верш «А хто там ідзе?» перакладзены аж на 84 мовы, і варыянт знойдзецца для кожнага.

Але і гэта яшчэ не ўсё. Студэнцкае этнаграфічнае таварыства ўжо каля пяці гадоў праводзіць тут традыцыйныя народныя святы — «Гуканне вясны» і «Багач». «Гуканне вясны» — абрадавая дзея, якая прымяркоўвалася да розных свят веснавога цыклу ў рэгіёнах Беларусі. Падчас свята кожны чалавек можа паслухаць песні, пахадзіць у карагодзе, узяць удзел у гульнях. А «Багач» — гэта свята, якое прымеркавана да заканчэння збору ўраджая. Падчас яго кожны чалавек таксама можа далучыцца да абраду: паслухаць дажынкавыя песні, пагуляць разам з дзецьмі на дзіцячай пляцоўцы, набыць што–небудзь на кірмашы, патанчыць і пакаштаваць стравы народнай кухні. Асноўная дзея свята — ссыпанне агульнага Багача, таму ўсе прысутныя на свяце бяруць з сабою жменьку зерня.

...Усе гэта нібы дае Вязынцы новы подых жыцця, бо падчас гэтых мерапрыемстваў сюды з'язджаецца шмат моладзі, якая потым расказвае пра такое шыкоўнае месца сваім сябрам. Для многіх гэта ўжо нават становіцца рытуалам: прыехаць у вёску, набрацца спакою ў старых дрэваў, пашпацыраваць па запаведніку і адпачыць душой і сэрцам. Напэўна, калі нараджэнне Янкі Купалы на вязынкаўскай стужцы часу стала яскравым выбухам, то зараз яе стан можна параўнаць з роўняддзю возера, да якога мы ўсе падыходзім, каб прагнаць смагу. Адчуйце гэты рытм і вы. Тым больш, зрабіць гэта неверагодна проста: сесці на цягнік Мінск–Маладзечна, які адпраўляецца амаль што кожную гадзіну, і выйсці на прыпынку «Вязынка». Кошт такога квітка ў казачнае падарожжа і назад — 1 рубль 34 капейкі. Магчыма, гэта не надта многа для натхнення?

Лілія Гайдаржы

Поле бітвы — мінская гімназія

Як павінна выглядаць беларускае фэнтэзі? Вельмі добрае пытанне. Фэнтэзі з «нацыянальным каларытам» зрабіць проста — пры наяўнасці ў нацыі прапрацаванай шырокай міфалогіі, якая пры гэтым добра вывучана і задакументавана. Адкуль з’явіліся ўсе гэтыя эльфы, гномы, вампіры? Ды ўсё адтуль жа — з міфалогій. Але гэта ўсё «іх», чужое. Нашым пісьменнікам было б больш лагічна адрываць іншаземныя з’явы і звярнуцца да свайго, роднага. Матэрыялу таксама дастаткова.

Зусім добра, калі зварот да роднай міфалогіі асэнсаваны, што чамусці рэдка можна назіраць у большасці так званага «славянскага фэнтэзі». Аўтарскі тандэм Жвалеўскі–Пастэрнак не проста раскідаў дамавікоў і русалак па тэксце для стварэння антуражу. «Гімназія нумар 13» — гэта ні многа ні мала спроба стварыць менавіта беларускае падлеткавае фэнтэзі з нашым каларытам.

Парадаксальна, але пры гэтым менавіта «беларускасці» ў творы вельмі мала. Кніга першапачаткова выдавалася на рускай мове, і гэта было на самой справе добрым шляхам для сувязі з сучаснай рэчаіснасцю. Ва ўсёй кнізе пра беларускую школу, беларускіх дзяцей усяго адна фраза на мове. Не варта цяпер разважаць, дрэнна гэта ці добра і што ў цэлым кажа пра нас як пра нацыю — але гэта тое, што ёсць: славуае адлюстраванне рэальнасці ў літаратурным творы.

У мінулым годзе ўпершыню быў апублікаваны пераклад рамана на беларускую мову, што, як мне здаецца, ідзе толькі ў мінус для аднаўлення рэчаіснасці і атмасферы. Але, безумоўна, выхад перакладу такога папулярнага тэксту ідзе ў плюс для развіцця літаратурнай мовы і беларускамоўнай літаратуры. Можа і прасцей будзе юным чытачам усталяваць сувязь з культурай праз мову. У гэтага тэксту

ёсць такая асаблівасць: ён універсальны. Дзеянні маглі адбывацца ў любым горадзе постсавецкай краіны, якая адносіцца да ўсходніх славян. Але адбываецца, зрэшты, у Мінску, і, на жаль, з аднаго жарта пра мікрараён «Захад-3» гэтага не зразумела.

Няма беларускасці — затое з лішкам хапае славянскасці. Менавіта да агульнаславянскай міфалогіі звяртаюцца аўтары пры стварэнні сэттыngu, але пры гэтым дазваляюць сабе какетлівую агаворку: маўляў, дакладных звестак пра старажытных славян няшмат, так што мы дазволілі сабе пафантазіраваць, але фантазіраваць, абапіраючыся на крыніцы. «Фантазіраваць» на тэму нацыянальнай міфалогіі — ужо амаль традыцыя ў беларускай літаратуры — дзякуй шанюнаму Ластоўскаму. Што ж, такі падыход мае права на існаванне: фантазіруйце колькі заўгодна, калі гэта не ідзе на шкоду здароваму сэнсу.

Што, такім чынам, атрымліваецца? Пасля спробы знішчыць Сусветнае дрэва (якое так зручна расце пасярод двара гімназіі) група школьнікаў трапляе ў казку — літаральна. У казцы час спыніўся, школу напаўняюць дамавікі, стаіць дуб, па ім кот вучоны блукае, русалка на галінах сядзіць... А яшчэ ёсць дзве загадкавыя сілы: войска Белых і войска Чорных, якія знаходзяцца ў адвечнай барацьбе ледзь не з пачатку стагоддзяў. І трэба бедным школьнікам нейкім чынам у гэтым усім разабрацца: ці то трэба ўвязвацца ў гэтую бітву на адным з бакоў (магчыма, нават адзін супраць аднаго), ці то наадварот — неяк прымірыць ворагаў. А для пачатку нядрэнна б наогул зразумець, дзе яны, як адтуль выбрацца, і хто яны самі.

Адвечная барацьба добра і зла. Здавалася б, і прычым тут увогуле славянская міфалогія? Хто ж у гэтыя войскі ўваходзіць? Вось боствы славянскія і ўваходзяць, і хай у складзе Белых будзе практычна ўвесь пантэон з Перуном на чале, а ў складзе Чорных... ну вось ёсць мясцовая варыяцыя Кашчэя за галоўнага, ну вось ёсць Змей, а астатнія — безаблічная нячыстая сіла.

Як можна зразумець, з фантазіяй у аўтараў поўны парадак. Але аўтары і не прэтэндуюць на дакладнасць, у чым ужо сумленна прызналіся: у дадзенага твора задача зусім іншая. Не ўразіць чытача энцыклапедычнымі ведамі, а мякка зацікавіць і хоць бы трохі пагрузіць у культуру і побыт старажытных славян, беларускіх продкаў. А растлумачыць усе нестыкоўкі з першакрыніцай павінен дадатак пасля тэксту — слоўнік, мясцовы бестыарый, які, акрамя таго, паглыбляе свет кнігі. Мяркуецца, што сярэдні чытач, як і галоўныя героі, толькі нешта між іншым зачапіў у школе і не вельмі сабе гэтыя культуру і побыт уяўляе. Персанажы вымушаныя з гэтым усім знаёміцца, а чытач павінен сказаць: «Ваў, а я і не ведаў, што ў нас усё так крута было ў старажытнасці!».

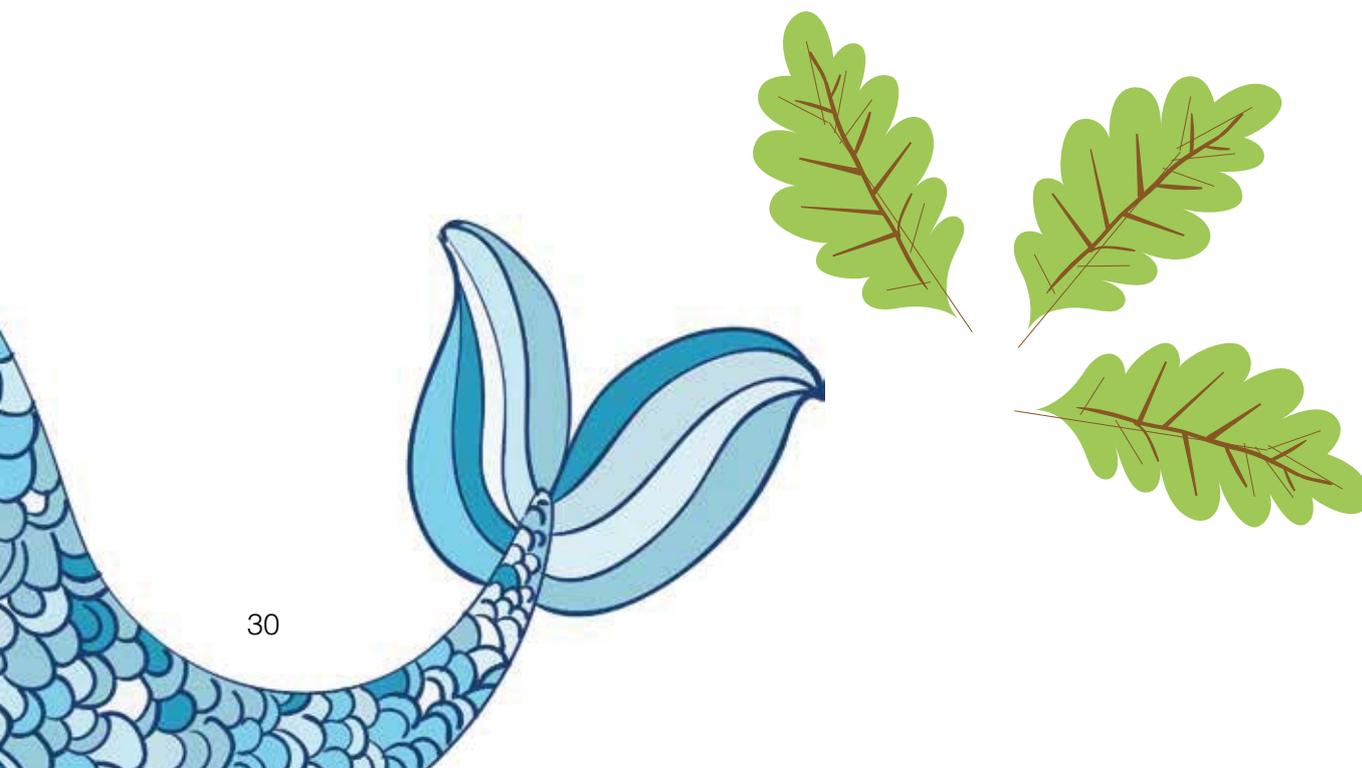
Персанажам дадаюць ведаў і па гісторыі, і, пагадзіцеся, весялей, калі гэта адбываецца пры дапамозе чароўных галаграм. А ў чароўнай галаграме праступае вобраз дзіўнага народа: высокадухоўных, адукаванах і шчырых беларусаў, якімі былі нашы продкі і пра якіх хочацца даведацца больш. Чаму б і не: сярэдні чытач і кажа гэтае «ваў», і кніга сама падштурхоўвае яго больш даведацца пра славітае мінулае нашага народа. Падштурхоўвае хоць бы і відавочнай мараллю першай часткі: наколькі б лягчэй прыйшлося героям, калі б яны ўзгадалі тое, што ўжо ведаюць. Наколькі прасцей было б наша жыццё, калі б мы памяталі свае глыбінныя карані... Такая думка таксама праслізгвае ў тэксте.

Але жаданне перадаць як мага больш новай інфармацыі не лепшым чынам адбываецца на тэмпе апавядання. Складваецца ўражанне, што амаль палову кнігі галоўныя героі проста сядзяць у бібліятэцы і спрабуюць высветліць, што адбываецца навокал. Гэта таксама такая пстрычка па носе чытачу эпохі Інтэрнету: без нейкіх базавых ведаў прападзеш, таму што першае, што прыйдзе табе ў галаву ў нестандартнай сітуацыі — гэта злавіць ката і закінуць яго на дрэва.

Даволі цікава, як праз вольную інтэрпрэтацыю гісторыі і міфалогіі раскрываюцца персанажы. Даволі шаблонныя вобразы ў пачатку: тыповы галоўны герой, тыповая загадкавая дзяўчынка, якая падабаецца галоўнаму герою, парачка тыповых завучак і парачка тыповых спартсменаў. Але ўсё невыпадкова — кожны з іх аказваецца калі не рэінкарнацыя якога-небудзь славянскага боства, то хаця б ведуном або вешчуном. Раскрыццё сапраўднай сутнасці нясе за сабой пэўную сілу і адказнасць, і як чалавек будзе з гэтым спраўляцца, залежыць толькі ад самага чалавека.

«Гімназія нумар 13» адносіцца да тых кніг, якія трэба прачытаць у пэўным узросце — гадоў у 12–13 — інакш не складзецца з ёй, будзеш ставіцца паблажліва з вышыні сваіх пражытых гадоў. У свой час гэтая кніга неяк прайшла міма мяне. Паспрабуйце не ўпусціць вы.

Марыя Свіст

Алімпіяднік Герман Шпрыгоў: «Усе жыццёвыя сітуацыі я сустракаю з усмешкай»

«Ты пойдзеш у гуманітарны клас, таму што матэматыку не ведаеш, затое вершы пішаш». «А ты — «тэхнар», таму што хутка ў краме кошт прадуктаў лічыш».

Упэўненая, што кожнаму з вас знаёмыя такія фразы. Але ці верыце вы, што такія строгі падзел існуе? Герой майго інтэрв'ю Герман Шпрыгоў на сваім прыкладзе пераканае вас: размежавання няма і не можа быць, таму што ў прыродзе чыстых гуманітарыяў або тэхнароў не бывае.

— У цябе ёсць схільнасць і да гуманітарных навук, і да тэхнічных. Як лічыш ты, ці ёсць строгі падзел?

— Схільнасць да гуманітарных адназначана ёсць, так як я, напрыклад, свабодна размаўляю на англійскай і нямецкай мовах. Не сказаў бы, што дакладныя навукі даюцца мне цяжэй за гуманітарныя. На маю думку, важная не вузкая накіраванасць, а агульны ўзровень эрудыцыі.

— Ці ёсць нейкі «ўніверсальны» рэцэпт выдатніка?

— Што да замежных моў, то тут галоўнае не працаваць на вынік, няхай гэта будзе перамога ў алімпіядзе, 10 па іспыце або ўдалая здача IELTS ці TOEFL. Галоўнае — вучыць мову, умець выкарыстоўваць атрыманыя веды на практыцы, а ўсё астатняе само складзецца. Прынамсі, са мной так пракаціла.

— Раскажы пра этапы падрыхтоўкі да абласной алімпіяды па англійскай мове. Што давалася цяжэй за ўсё?

— Рыхтавацца я пачаў яшчэ з 9 класа. Тады ў першы раз паспрабаваў свае сілы на алімпіядзе па англійскай мове. Заняў чацвёртае месца ў другім этапе. Калі шчыра, то год таму я проста хацеў даведацца, што адбываецца на алімпіядах. Пра тое, каб прайсці на наступны этап, я і не думаў. Падазраю, што гэты першы раз і быў самым цяжкім этапам падрыхтоўкі, таму што я тады не ведаў, чаго чакаць.

— **Ці былі ў цябе пераломныя моманты, калі хацелася ўсё кінуць? Як ты змагаўся з хваляваннем?**

— Шчыра кажучы, для мяне алімпіяды ніколі не былі чымсьці, з-за чаго варта хвалявацца. Да гэтага часу не магу зразумець людзей, якія напярэдадні абвешчэння вынікаў вельмі моцна нервуюцца, бо нічога ўжо змяніць нельга.

— **Я ведаю, што ты пішаш навуковую працу па астраноміі на сур'ёзную тэму. Але адкуль такое незвычайнае захапленне?**

— Я заўзяты аматар навуковай фантастыкі і ў асаблівасці вялікі фанат серыяла «Star Track». Як мне здаецца, астраномія — прадмет, які бліжэй за ўсё падводзіць нас да тэмы Sci-Fi, і менавіта таму я вырашыў напісаць на гэтую тэму навуковую працу.

— **Алі Ашпіроні, тэолаг і грамадскі дзеяч, казаў: «Як добра, калі ў чалавека ёсць магчымасць выбраць сабе прафесію не па неабходнасці, а па схільнасці душы». Асабіста ты чаго будзеш прытрымлівацца пры выбары прафесіі?**

— Думаю, што схільнасці душы. Мне больш падабаецца выказванне Канфуцыя: «Выберы сабе працу па душы, і табе не прыйдзецца працаваць ніводнага дня ў сваім жыцці».

— **Як ты можаш ахарактарызаваць сябе? Ці можна сказаць, што ты заўсёды дасягаеш мэты?**

— Я даволі настойлівы чалавек і для дасягнення мэты не пашкадую ніякіх сіл. Разам з тым, мяне даволі складана ў чымсьці пераканаць, я заўсёды гатовы да канца адстойваць свой пункт гледжання, калі лічу, што ён справядлівы.

— **Якім ты бачыш сваё жыццё праз 20 гадоў?**

— Я з тых людзей, хто вырашае праблемы па меры іх паступлення, таму мне даволі складана казаць пра 20-гадовую перспектыву на дадзены момант. Зараз мая асноўная мэта – гэта паступленне ў ВНУ, а там паглядзім.

— **Як ты праводзіш вольны час па-за алімпіядамі і навуковымі канферэнцыямі?**

— У асноўным сустракаюся з сябрамі, бо з такім шчыльным графікам вельмі надакучвае сядзець у памяшканні і грызці граніт навукі. Таму стараюся як мага больш часу праводзіць на вуліцы. Займаюся праграмаваннем, гэтая сфера мяне таксама прыцягвае, як і гуманітарныя навукі. Часам пішу вершы на беларускай мове.

— **Ты ідзеш па жыцці з усмешкай ці з лютым выразам твару?**

— Усе жыццёвыя сітуацыі я лепш буду сустракаць з усмешкай, а асабліва складаныя і канфліктныя да апошняга спрабую вырашыць з максімальна аптымістычным настроем.

Подпіс рэдактара

Глафіра Жук

Стары альбом

...Я баялася, табе не хопіць сілаў.

Бабуля, раскажы мне пра вайну.

Наста Захарэвіч

Зімовым вечарам, калі ў вясковай хаце цепліцца печ, а з коміна валіць густы дым, павольна гартаю стары, трохі патрапаны альбом з чорна-белымі фотаздымкамі, пажаўцелымі ад часу. Мільгаюць перад вачыма яшчэ маладыя бабуля з дзядулем — не пазнаць, так раптоўна застала іх старасць.

Пах і патрэскванне дроў у печы... Паваяла холадам: гэта бабуля ўваходзіць у хату, прытупваючы, атрасае снег з бурак. Крыху сагрэўшыся ля печы, садзіцца побач і, звярнуўшы маю ўвагу на сівога дзядка з медалямі, усхліпвае. Гэта яе тата, ураджэнец вёскі Беразнякі. Калі ён збіраўся на вайну, бабуля была яшчэ зусім малая, але ж назаўсёды запалі ёй ў сэрца суседчыны словы, што прагучалі ў адрас маці: «Не плач, Надзея, можа, і не вернецца, а дзяцей гадаваць трэба».

І вось мая ўжо пасівелая бабуля звяртаецца да мяне:

— Прадзед твой, Таня, ваяваў у пяхоце...

Ішлі доўга, спалі на снезе, цела нямела, рабілася бы драўлянае. Здавалася, лягчэй было зваліцца, плюхнуцца на гэтую змесеную гразкую глебу — і не падняцца. Але нейкая сіла падымала з кален, абуджаючы, быццам тая гарачая сляза немінучасці ці вялікай надзеі, што, скаціўшыся па шчацэ, пакідала след на брудным твары. Толькі ногі, нібы ватовыя, не ішлі, цягнуліся, як, здаецца, бяду чулі ці прадракалі абарваную дарогу. Ой, ліхачка!..

Чарговая бітва, бітва за жыццё — сваё, жончына, дачушкі. Ля грудзей картачка — малая Анютка. Тут, у азызлым, халодным акопе — успамін пра самае дарагое, роднае, цёплае, мяккае... Успамін, які на хвілю сагравае... Праз хвілю — страшэнны выбух... Жах... Ачуняў, у вушах звініць, быццам медныя званы б'юць у галаве... Вакол кроў, нібы гронкі рабін расцяліліся шырокім дываном... Гэта разарвалася міна. Застаўся адзін... Толькі гонкія дрэўцы непадалёк стаяць нерухома...

— Прадзед твой Антон палову Еўропы прайшоў, кантужаны, дайшоў да Берліна, да той самай Эльбы. Яна ж яму і праз туман бачная была. Казаў ён маці, вярнуўшыся дадому: «Свята!» Хто дажыў? Мала хто. А тады ж і не ведалі, як радавацца. Перамога!

***

Я слухала з вялікай цікавасцю, затаіўшы дыханне, нават не заўважыла, як сцямнела і паказаліся зоркі — будзе мароз. А дрыжачы голас бабулі — нібы струна, і вялізны ком падыходзіў да горла. Здавалася, вось-вось вырвецца... Яна на хвіліну змоўкла, паварушыла вугалькі ў печы, і, як толькі дагарэла апошняя галавешка, зачынiла юшку.

Гляжу на здымак неяк па-іншаму: бачу глухі, пранізлівы позірк. Бачу на грудзях адмеціны – чатыры медалі. Гартаю далей стары альбом...

Подпіс рэдактара

Кавалёнак Таццяна, 11 клас
гiмназія-iнтэрнат г. Мядзела

Сучаснае мастацтва Беларусі

З самага маленства мы сустракаем з рознымі відамі творчасці: маці чытае нам казкі, мы вучым песні і танцы, малюем. Але ў школьныя часы найбольшы націск робіцца на літаратуру і песні, напісаныя па вядомых вершах. І паза агульным успрыманням творчасці застаецца выяўленчае мастацтва. Напэўна, нягледзячы на гэта, кожны з вас хоць раз чуў такія прозвішчы як Пікасо, Малевіч, Шагал ды іншых вядомых мастакоў. Але што вы ведаеце пра сучаснае выяўленчае мастацтва, а тым больш беларускае?

З мэтай адкрыцця наноў імёнаў сучасных беларускіх мастакоў і іх твораў быў зроблены праект «Сучаснае мастацтва Беларусі». Аўтарам ідэі і рэжысёрам якога стаў **Алег Лукашэвіч**. Галоўнай задумай было не проста пазнаёміць людзей з біяграфіяй ды імем таго ці іншага мастака, а паказаць яго шматбакова: і як асобу, і як творцу, і як чалавека са сваім светапоглядам і філасофіяй. Як зазначае сам аўтар, перад пачаткам працы ім было цікава знайсці фільмы на гэтую тэму, але такіх амаль не было, а што былі, не заўсёды паўнаватасна раскрывалі творцу. Таму, вялікую падтрымку праект атрымаў не толькі ад спонсараў, але і ад саміх мастакоў.

Алег Лукашэвіч:

— Мы вельмі задаволеныя, што фільмы ўхвалілі і самі мастакі, і іх блізкія. Для нас гэта вельмі важна. Бо мы імкнуліся паказаць не толькі творчую біяграфію жывапісцаў, але і прадэманстравалі іх творы. І тут важна было зрабіць гэта правільна, без скажэнняў, каб глядач мог пабачыць не фрагмент, а твор цалкам.

Сваімі ўражаннямі падзяліўся і адзін з вядомых сучасных мастакоў, удзельніцаў праекту **Валерый Шкаруба:**

— Я шчаслівы, што трапіў у дзясятку майстроў, дастойных, на думку стваральнікаў, стаць героем тэлепраекта. Амаль месяц на маёй выставе круціцца фільм,

і ні адзін наведвальнік не праходзіць міма. Гэта вельмі ўдалая работа на высокім мастацкім узроўні. Размова ідзе пра складаныя рэчы ў мастацтве, але проста і зразумелай для кожнага мовай.

Менавіта пра яго быў першы фільм, які выйшаў на канале «Беларусь 3» 24 студзеня. Цалкам аўтарамі і творчай камандай было створана 10 фільмаў, дзе размова ідзе як пра мастакоў, так і пра працэс стварэння палотнаў.

Прадстаўлены на прэзентацыі праекту фільм падрабязна апісваў працэс аднаўлення храма ў гонар святых Касьмы і Даміяна ў аграгарадку Вішнева Валожынскага раёна. За гэтую справу ўзяліся тры маладыя мастакі: **Глеб Отчык, Паліна Амеляновіч і Канстанцін Касцючэнка**. За што ў студзені аўтарскі калектыў быў узнагароджаны прэміяй Прэзідэнта «За духоўнае адраджэнне». Грашовую прэмію, дарэчы, паводле слоў аднаго з мастакоў, Глеба Отчыка, яны вырашылі раздзяліць з прыхаджанамі храма, якія падтрымлівалі іх падчас аднаўленчых работ.

Стваральнікі спадзяюцца і надалей працягваць праект, бо пра большасць сучасных мастакоў (а некаторыя з іх ужо ў сталым узросце) няма нават хранікальных кадраў, таму гэта не проста фільмы азнаямляльнага характару, а дакументальнае сведчанне, якое ўвайшло ў гісторыю.

Старшыня Беларускага саюза мастакоў **Рыгор Сітніца** апісаў задуму праекта як «час збіраць камяні»:

— Я шчыра радуся, што ёсць людзі, якія дбаюць пра сваю малую радзіму. Дзесяцігоддзямі мы руйнавалі храмы. І шмат нашых каштоўнасцей, як вядома, знаходзяцца па розных музеях свету. А зараз час збіраць камяні, і мы за 25 гадоў незалежнасці здзейснілі істотныя рухі ў гэтым напрамку. І такі тэлепраект — гэта велізарны крок для замацавання нашай духоўнасці.

Подпіс рэдактара

Кацярына Тарасова
Фота Лізаветы Корбут

Вечнае полымя жыцця

Люблю глядзець на агонь у цемры. Нават калі гэта свечка ў ціхім і цёмным пакоі. Танчыць, сплятаецца ў віхуры, вымалёўваючы грацыёзную цыганку ў чырвоным. Ёсць у гэтым нешта прыцягальнае і рамантычнае. Акунаюся ў мінулае, у мары. І думкі з'яўляюцца такія незвычайныя, выклікаюць здзіўленне. Успамінаецца ўсё самае дарагое і каштоўнае, усплывае адна вялікая, непрадкавальная, поўная таямніц карціна.

А свечка гарыць, трывожачы памяць, навяваючы ўспаміны аб дзяцінстве. Хачу вярнуцца туды, у дзяцінства, у бабуліну, перапоўненую жыццём вёску. Крочыць басанож па роснай траве, бегаць у суніцы, выходзіць раніцою на ганак, бачыць мітуслівых жыхароў. Хочацца прагнаць прэч чорныя думкі пра тое, што ідзе час — змяняецца жыццё. Змяняецца вёска. Яна ніколі не будзе ранейшай, гаманкой, паўналюднай. Тыя, хто здаваўся звыклым і будзённым, пакінулі нас, іх больш няма...

Кавалёнак Таццяна, 11 клас
гімназія-інтэрнат г. Мядзела

Вожык

Жыў-быў на свеце вожык. Звалі яго Жвавы. Прозвішча меў такое, бо ніколі не сядзеў на месцы. Усе бегаў туды-сюды. Была ў яго жонка і пяцёра дзяцей.

— Трэба пабудаваць нам дом, — прыдумаў аднойчы вожык. І зноў пачаў бегаць туды-сюды, шукаючы месца для будынка.

— Навошта нам дом, добра нам і пад шэрым імхом, цёпла і суха, — зноў пабег вожык абы-куды.

— Трэба ўжо рыхтавацца да зімы! — аб'явіў вожык. І загадаў сям'і збіраць грыбы. Але не прабег і пяці крокаў, як памяняў планы.

— Дзеці, збірайце яблыкі, вунь расце дзічка, — маленькія вожыкі накалолі на свае іголки па яблычку.

— Дзеці, не трэба, яны кіслыя. Лепей назбіраем чарніц ды засушым на зіму, — не паспелі вожыкі ўзяць па збаночку чарніц, як тата загадаў абкладаць сваё жыллё сухім лісцем.

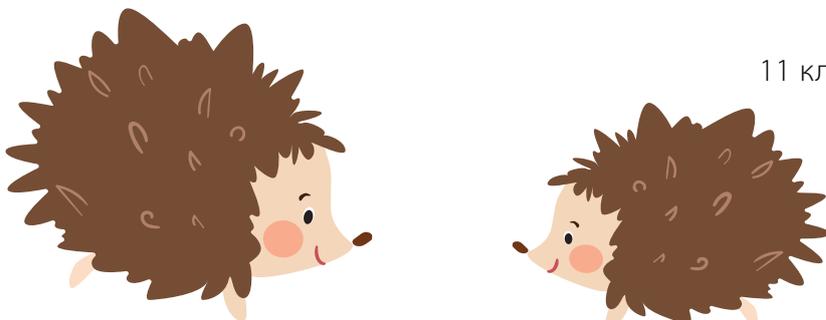
— Не, не трэба! Яно яшчэ мокрае! — сказаў вожык.

— Пойдзеш туды, не ведаю куды, возьмеш тое, не ведаю што, — сам прызнаўся вожык.

— Ой, тата! — закрычаў самы малодшы з вожыкаў. — У цябе сем пятніц на тыдзень!

Так і бегаюць вожыкі за сваім бацькам. Тапочуць лапкамі то туды, то сюды.

Анастасія Яраховіч,
11 клас, гімназія №12, Мінск

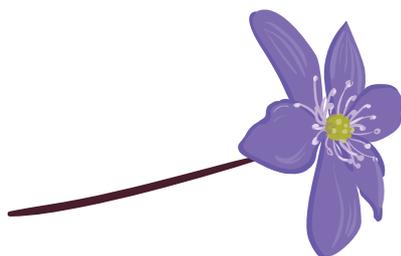
Сэрца не астудзіцца

У дзяцінстве я часта любіла сядзець вечарам каля вакна і глядзець на белыя камякі снегу. У святле навагодніх агнёў упрыгожанага горада і фармашын яны здаваліся чыстай магіяй, бо толькі нешта незямное магло так прыгожа іскрыць чырвоным, зялёным, сінім, залатым...

Сняжынкі падалі ціха і мерна, мякка ўкрывалі сонныя дрэвы, ліхтары, светлафоры, дарогі і шапкі прахожых. Гэта была тая самая чароўная, утульная зіма са снежнымі анёламі ў гурбах, з вясёлымі паездкамі на санках, снегавікамі, вязанымі шалікамі і мандарынамі. Зіма, якую ўсе так любяць. Але часам гэтыя бяскрыўдныя белыя камякі збіраліся ў сапраўдныя снежныя буры. Яны маленькімі аскепкамі лёду драпалі шчокі рэдкіх мінакоў, стукалі па шкле, хавалі ў каламутна-белых віхурах дахі шматпаварховак, замяталі прыпаркаваныя машыны. Тады чароўная зіма ператваралася ў казачную.

Гэта была зіма з казак пра Кая і Герду, дзе панавала завіруха. Зіма, якой кіравала строгая і трохі жорсткая Снежная Каралева. Я заўважыла, што асабліва моцна яе баяліся каты, сабакі і самотныя падарожныя, бо адзінай данінай, якую прымала Правіцелька Лёду і Снегу, былі вечнасць ці свабода. Але ў такія вечары Каралева была звычайна занятая больш сур'ёзнымі справамі: у ледзяных санках ездзіла па сваіх уладаннях і сачыла, як са сваёй працай спраўляюцца яе верныя слугі, Паўночны Вецер і Марозы. Правярала, ці ўсе вокны скаваныя ўзорамі, ці ўсё лужыны зіхацяць лёдам і ці не вылезла дзе пралеска — найлепшая сяброўка Вясны...

А Вясна надызде. Нягледзячы ні на што. І гэта будзе ўжо сямнаццатая вясна ў маім жыцці. Дзякую вам, усе мае папярэднія зімы і вёсны, за яркія вобразы, за незабыўныя ўспаміны, за гарачае сэрца, якое, хочацца верыць, ніколі не астудзіцца.

Дар'я Сядун

Каб ты толькі ведала, мама

Заканчэнне. Пачатак у №2

«Табе да хаты далёка ісці — глядзі, пад колы трапіш!» — ненадакучліва ўсплыло ў галаве. Да чаго б гэта?..

— Ну, адчапіся ты ад мяне! — што ёсць сілы крыкнуў Даніла, сціснуўшы кулакі і спыніўшыся пасярэдзіне тратуара. Мінакі здзіўлена, а то і спалохана, азіраліся на незнаёмага хлопчыка, і адводзілі сваіх дзяцей далей.

— Які нявыхаваны малады чалавек! — хмыкнула нейкая бабулька, дрыготкімі рукамі трымаючы шытую сумачку незразумелага колеру. Даніла злосна азірнуўся на бабулю, падбег да яе і выхапіў з рук, як аказалася, цяжкую сумку. Потым, замахнуўшыся, шпурнуў яе на зямлю. Усё змесціва: апельсіны, запісная кніжка, старэнькі тэлефон, — вылецела вонкі.

Стрымаўшы жаданне яшчэ і паптаца на месцы злачынства, Даніла стрымга-лоў кінуўся ў натоўп, што сабраўся імгненна, наступаючы людзям на ногі і ад-піхваючы спрытныя рукі, якія намагаліся затрымаць хлопца. Ззаду былі чуваць гнеўныя галасы, спалоханы плач дзіцяці, тужлівы стогн бабулькі. «Нягоднік!» — крычала пацярпелая. Да горла падкаціў горкі камяк, вусны здрадліва задрыжалі. З вачэй градам хлынулі слёзы. Увесь свет стаў блёклымі плямамі акварэльнай фарбы на паперы...

«Хуліганіш, Сініцын?» — пачуўся голас зусім блізка. У галаве.

Не разбіраючы дарогі, спатыкаючыся і падаючы, Даніла бег. Проста бег, пакінуўшы заплечнік і куртку дзесьці далёка ззаду. Уцячы. Уцячы ад таго месца. Ад бабулі. Ад Торыса, ад школы, ад страху, ад небяспекі. Проста ўцячы так далёка, дзе ніхто не зможа знайсці Данілу. Дзе ніхто не зможа знайсці яго слёзы, дурны, наіўны страх. Што гэта за страх перад невядомасцю? Чаму чалавек ніколі не ведае загадзя, што можа адбыцца ў наступны момант? Чаму Даніла вырашыў, што яго абавязкова нешта чакае наперадзе? Нейкая засада, напэўна зладжаная Торысам. Па-дурному меркаваць, калі дакладна нічога не ведаеш... чаму чалавек, не, чаму Даніла такі дурны?

Ён спыніўся, каб перавесці дух. Галава кружылася. Левы бок раздзірала ад колючага болю. У горле моцна перасохла і балела ад пlynняў пякучага марознага паветра. У грудзях нешта непрыемна шчымила, як быццам з двух бакоў Данілу заціскалі сцены. Нешта трывожнае было ў лілова-цёмных хмарах, нешта такое, што абавязкова нагадвала пра небяспеку. Даніла стаміўся бачыць ва ўсіх прадметах намёкі і апусціў галаву. Пайшоў дождж. Халодны, мокры, непрыемны дождж. Цэментавыя пліты, на якіх стаяў хлопец, паблёлкі і афарбаваліся ў цяжкі свінцовы колер. Слёзы не пераставалі цячы, пракладаючы дарожкі па бледных шчоках, падбародку, шыі. Валасы і адзенне намоклі. І што зараз? Куды ісці далей? Даніла азірнуўся. Наперадзе машыны і людзі, ззаду — людзі і хаты. Тут, сярод натоўпу, Торыс яго не дастане.

Ногі саслабелі. Хлопчык упаў на калені, скаланаючыся ад сутаргавага плачу і холаду. Людзі праходзілі міма, ні пра што не распытваючы, не падаючы рукі дапамогі і нават не гледзячы ў яго бок. Даніла стаў пустым месцам, паветрам. Яго ніхто не бачыў, як ён і хацеў. Хлопчык да крыві раскусіў губу, сплюнуў чырвоную вадкасць на асфальт. Нервова ўздыхнуў і закрыў вочы. Цяпер заставалася толькі чакаць. Чаго? Невядома. Проста бяссільна чакаць, што будзе. Як і заўсёды.

Думка пра тое, што ён сядзіць у цэнтры людскога руху, зусім не турбавала Данілу. Дзіўна, але зараз галава была зусім пустая. Што гэта за стан, у якім ты не адчуваеш нават сваё існаванне, што гэта за вакуум? Апатыя? Забыццё? Зараз хлопчык нават не чуў, як шалёна б'ецца яго сэрца, як парывіста і гучна ён дышае, як лятуць міма машыны, льючы патокі бруду і дажджавой вады. Не заўважаў, як яго кранаюць нагамі. Як скала, хлопец проста сядзеў на адным месцы.

Туман навіс нізка над зямлёй.

«Я табе абяцаю, нянчыцца не буду!» — Торыс навіс над Данілам, учапіўшыся пальцамі ў плечы. Торыс душыў яго. Торыс пераследваў яго.

І Даніла пабег.

Ён пабег на дарогу.

Каб Торыс яго не дагнаў.

Аглушальны віск матора і жалезны бразгат колаў вывелі Данілу з памутнення. Чырвоны аўтамабіль імчаўся на поўнай хуткасці і, заўважыўшы хлопчыка ў самы апошні момант, крута павярнуўся. Да смерці перапалоханы кіроўца з усёй сілы вывернуў стырно. Машына праімчалася зусім побач з хлопцам. Ён хутка падаўся назад і сеў на бардзюр, з жахам назіраючы, як аўто некалькі разоў крутанулася на месцы і па інэрцыі паляцела ў аўтобусны прыпынак. Аўтамабілі сігналілі, міргалі фарамі, некаторыя кіроўцы выбеглі з салонаў і сталі размахваць рукамі. На прыпынку людзі ў паніцы разбегліся, хто змог, а некаторыя не паспелі зрэагаваць і засталіся. Машына імкліва набліжалася і, як кінуты камень, толькі набірала хуткасць... Грукат. Сталёвы гул, трэск і крык запоўнілі ўсю вуліцу. Аўто ўрэзалася проста ў жалезную агароджу, знесла лаўку і збіла з ног некалькіх чалавек.

Усведамленне прыйшло не адразу. Даніла доўга глядзеў, як у жаху разбягаюцца адны людзі і як другія падыходзяць бліжэй. Хтосьці здымаў аварыю на камеру. Прыдарожны знак прыпынку склаўся ўдвая і пагрозліва навіс над аўтамабілем.

Данілу здавалася, што ён трапіў у фільм жахаў. Ён хацеў заплюшчыць вочы, нічога не бачыць, нічога не чуць. Праваліцца скрозь зямлю, устаць і ўцячы, але ногі як быццам адняліся. Рукі не слухаліся, шыя аслабла і цяпер зусім не трымала галаву. У вачах то цямнела, то зіхацелі асляпляльна-яркія плямы, кідаліся туды-сюды невыразныя сілуэты. Фокус зусім прапаў, рэзкасць пастаянна вагалася. Усе думкі перамяшаліся. Самае жудаснае і страшнае пачуццё, якое Даніла калі-небудзь зведаў, але не мог даць яму назвы.

Так доўга працягвацца не магло. Па целе нібы прайшоў электрычны разрад, і хлопчык імгненна падскочыў. І зноў пабег. Спачатку няўмела, нязграбна, увесь час падаючы і абапіраючыся на рукі. Далоні і калені былі здэртаты. Потым, як быццам баючыся, што яго дагоняць, паб'юць, пакараюць, на злом галавы панёсся ўздоўж вуліцы, наўгад збочваючы ў невядомыя закуткі.

Маці падхапіла сына каля самага парога, ледзь пачуўшы за дзвярыма жаласныя ўсхліпы і стогны. Хлопчык не разумеў, як прыйшоў дадому. Ледзь не губляючы прытомнасць, упаў жанчыне проста на рукі. Тая, занепакоена аглядаючы яго, спрабавала распытаць сына, што здарылася. Але чула ў адказ толькі нешта невыразнае.

— На скрыжаванні сёння адбылася аварыя, — успомніла маці, гладзячы ўскудлачаныя валасы Данілы. На гэтых словах ён замёр. Жанчына прыкметна панікла. — Збілі... бабулю тваю. Яна збіралася прыехаць сёння да нас, памятаеш?.. Дзякуй Богу, хоць ты не пацярпеў! Дзякуй Богу... — яна больш не змагла стрымліваць слёзы.

Даніла крычаў. Крычаў моцна, каб яго пачулі ўсе. І бабуля, і Торыс, і мама. Крычаў, сціснуўшы кулак і прыціснуўшыся да мамы, каб яна яго схавала. Яны сядзелі на снезе, абняўшыся, і разам плакалі.

— Мама... мама! — нарэшце выціснуў з сябе хлопец. — Калі б... калі б ты толькі ведала...

Аліса Коласава,
9 клас, школа №22, Барысаў

Алёна Беланожка

Месяц чакае гасцей

Май дыхаў цеплынёй. Ён сыходзіў павольна, нібыта не жадаў развітацца. Абляталі пялёсткі з ігруш і вішань, распраналіся на ветрыку дзьмухаўцы, кошкі грэлі бакі на падваконнях і ляніва сачылі за шпакамі. Па начах у гарадскім парку спявалі салаўі.

У школе марудна цягнуўся апошні вучэбны дзень.

— Увага, клас! — сказала Наталля Пятроўна, настаўніца фізікі. — Перад тым, як развітацца з вамі да верасня, я раскажу, якім будзе ваша дамашняе заданне на лета!

Клас расчаравана загудзеў. Заданні? Ды каму яны патрэбныя, гэтыя заданні, калі ўжо купленыя пуцёўкі на мора, у летніках пафарбаваныя флаштокі, а бабуля ў вёсцы напярэжкі са згушчонкай?!

Наталля Пятроўна пастукала ўказкай па сталае — асцярожна, каб не зламаць яе, таму што ўказка была незвычайная. Звычайную, вырабленую з ліпы, Наталля Пятроўна зламала аб дошку, калі настойліва паказвала класу формулу пераўтварэння і гразілася паставіць усім двойкі за чвэрць. Клас падумаў і падарыў настаўніцы сучасную ўказку — лазерную. Яна не пакідала дзірак у картах і табліцах, а яшчэ на перапынках такой указкай нельга было фехтаваць. Словам, яна была куды больш бяспечная з усіх пунктаў гледжання. Наталля Пятроўна нават купіла для новай указкі аксамітны футляр з матыльком. Потым у яе на безыменным пальцы з'явіўся залаты пярэсцёнак, таксама з малюпасенькім матыльком, і настаўніца адразу зрабілася добрай і ўсмешлівай, а двоек у класным журнале зусім не стала.

Наталля Пятроўна пастукала па сталае і гучна сказала:

— За лета вы павінны напісаць навуковую працу! Тэму можаце выбраць самастойна, але не забывайцеся, што гэта праца па фізіцы, а не па фізічнай культуры або літаратуры! Вы зразумелі мяне, Котаў і Смірноў?

Апошняе пытанне Наталля Пятроўна адрасавала Севу Котаву і Пашку Смірнову, якія, пачуўшы заданне, павесілі насы. Севу не даваліся дакладныя навукі, а Пашку — увогуле ніякія, акрамя, хіба што, фізкультуры. Бегаў Смірноў хутка, па канатах поўзаў, як Маўглі па ліянах, без страху вырабляў штукі на бервяне і ліха скакаў праз «казла». Аднакласнікі гэткай спрытнасці зусім не здзіўляліся.

Яны ведалі, што старэйшы брат Пашкі займаецца боксам. «У нашай сям'і ўсё проста: чым хутчэй бегаеш, тым менш гузакоў!» — тлумачыў Пашка сваю імклівасць, вяртлявасць і надзвычайную скаклівасць.

— Ці зразумелі вы мяне, Котаў і Смірноў? — паўтарыла Наталля Пятроўна.

— Зразумелі... — сумна адказалі Сева з Пашкам.

— Болей энтузіязму, дзеці! Вы жывяце ў такі чудоўны час! — усклікнула настаўніца. — Інтэрнет, бібліятэкі, кнігарні, электронныя энцыклапедыі, аўдыёкнігі, відэалекцыі! Дастаткова толькі націснуць на кнопку — і перад вамі адкрыюцца ўсе таямніцы Сусвету! Спадзяюся, што напісанне навуковых прац стане для вас лепшым летнім адпачынкам! Можца працаваць па адным, а можца — у групах. Лепшыя работы восенню паедуць на конкурс у сталіцу!

Палымяную прамову Наталлі Пятроўны абарваў званок. Пачаўся вялікі перапынак. Вучняў чакаў гарачы абед.

Не даслухаўшы аповед настаўніцы пра тое, якія дзіўныя падарункі чакаюць тых, хто змарнуе сваё лета на сядзенне ў бібліятэках, школьнікі пахапалі сумкі і радасна пабеглі ў сталоўку.

Сева і Пашка выйшлі з кабінета апошнімі.

— І хто толькі прыдумляе гэтую школьную праграму? — абурыўся Пашка. — Пасля шостага класа — рэферат, пасля сёмага — наце вам, навуковая праца! А што пасля васьмага? Без Нобелеўскай прэміі ў школу не вяртайся?

— Ну мы і ўліплі з табою, Смірноў! — сказаў Сева. Яму таксама прыйшлося не даспадобы заданне на лета, таму што ён больш любіў чытаць, а не лічыць. З-за любові да чытання на Севіным носе нават пасяліліся акуллары. Хлопец мог пераказаць на памяць усю хрэстаматыю па літаратуры, але таленту рашаць задачы ў яго не было.

— А што будзе, калі мы не напішам гэтую навуковую працу? — спытаўся Пашка.

— Што будзе, што будзе... — адказаў Сева. — Будзе як з рэфератам, памятаеш? Нуль, скандал, бацькоў выклікалі ў школу! А ў дырэктара высветлілася, што мы з табою, Пашка, страшэнна лянівыя, безалаберныя, падрываем дысцыпліну, псуём карціну паспяховасці, і ўвогуле, як нас толькі зямля носіць! Мама са мной цэлы тыдзень не размаўляла.

— Кашмар! — жахнуўся Пашка. — Нам патрэбны рэпетытар!

— Мама на заводзе ў дзве змены. Ведаеш, што яна мне кажа?

— Што?

— «А што, у цябе сваёй галавы няма? А чым ты, сыночак, ясі?»

Пашка зарагатаў:

— Клёвая яна ў цябе, цётка Марына! А я заўчора бабуліну вазу разбіў. Фамільную, з чэшскага крышталю. Мама з бабуляй яе так бераглі... А я ад брата праз вакно збягаў і нагою гэту рэліквію зачапіў. Эх! Хто ж ставіць такія даражэнныя вазы на вокны? Ім месца хіба што ў музеі! Карацей, мне зараз не тое што пра рэпетытара — пра марожанае можна на ўсё лета забыцца! Што нам рабіць?

— Не ведаю, — сумна адказаў Сева і паправіў акуллары.

— Калі не думаецца, трэба падсілкавацца! — сказаў Пашка і прынюхаўся. — О-о, бульбачкай пахне! Пабеглі хутчэй!

Хлопцы ўвайшлі ў сталоўку. Іх аднакласнікі ўжо сядзелі за сталамі і наярвалі боршч, пюрэ і катлеты. Пашка абвёў сталоўку вачамі ў пошуках свабодных месцаў. Тут да яго завітала фенаменальная думка.

— Паслухай, Котаў! — звярнуўся ён да сябра. — Наталля Пятроўна сказала, што мы можам працаваць у групах. А што, калі мы пасябруем з якім-небудзь выдатнікам? У нас атрымаецца вельмі добрая навуковая брыгада ў складзе трох чалавек!

— Малайчына, Пашка! — абрадаваўся Сева і прыняўся разам са Смірновым выбіраць сабе новага сябра на летні час. — Слухай, а можа, стусуемся з Васільевым? У яго не мозг, а кампутар: чатырохзначныя лічбы перамнажае, на алімпіяды ездзіць.

Пашка паглядзеў на Васільева і адмоўна пакруціў галавой:

— Не варыянт. Глядзі, які ў яго змрочны твар. Ён увогуле чалавек ці андроід? Я яго баюся.

— Тады, можа, з Караваевай? — прапанаваў Сева.

— Што ты! — замахаў рукамі Пашка. — Караваева — стараста класа! Першая шпіёнка ў школе! Калі мы пасябруем з ёй, то з намі ніхто не будзе размаўляць! А потым яна ж першая на нас і нажаліцца завучу. Не-не-не!

— Тады апошні варыянт. Сінічкіна! Усё, выдатнікі скончыліся. Засталіся харашысты.

— Харашысты нам не трэба. Толькі лепшыя! Сінічкіну — узгадняю! — сказаў Пашка. — Яна не зануда і не шасцёрка.

У гэты час у сталоўку ўвайшла Таня Сінічкіна. Яна трымала ў руках цэлы стос кніжак.

— Гэй, Сінічкіна! — паклікаў Пашка.

— Што табе трэба, Смірноў? — спытала Сінічкіна, калі падышла бліжэй.

— Нічога. Адкуль ідзеш?

— Са школьнай бібліятэкі.

— А-а. Крута! — сказаў Пашка і паглядзеў на кніжкі, якія Сінічкіна прынесла з сабою. Ён нават уявіць сабе не мог, як можна дабравольна пайсці ў бібліятэку, узяць там столькі кніг, а потым прачытаць іх — усе да адной! Нават Сева столькі не чытаў.

— А ты будзеш пісаць навуковую працу на якую тэму? — як быццам між іншым, пацікавіўся Сева.

— На астрафізічную, — адказала Сінічкіна.

— Гэта нахштальт «Чаму Сонца круціцца вакол Зямлі»? — спытаў Пашка.

— Ну ты і невук, Смірноў! — Сінічкіна ўздзёрнула нос і ганарліва прайшла міма, каб сесці за стол.

— Чаго гэта яна? — здзівіўся Пашка.

— А таго! Усе ведаюць, што Зямля круціцца вакол Сонца. А ты і праўда невук. Эх... — расстроіўся Сева.

— Ды якая розніца! — махнуў Пашка рукою. — Як па тэлевізары скажуць, так і будзе. Мне на Сонца не ляцець, мне каб толькі на зямлі жылося цёпла і сытна. Глядзі, там ёсць два месцы! Пойдзем, паспытаем боршч з катлеткай!

Хлопчыкі селі за стол і прыняліся абедраць. Раптам Севу азарыла:

— Чакай! Сінічкіна ж ходзіць на заняткі ў астранамічны гурток, правільна?

— Угу, — кіўнуў Пашка: ён запхнуў у рот цэлую катлету і ніяк не мог яе пражаваць.

— У іх, здаецца, і на лета ёсць планы! Давай запішамся ў гурток? Увойдзем да яе ў давер і станем сапраўднай навукавай камандай.

— Куды табе, Котаў! — прашамкаў Пашка і дадаў, праглынуўшы, нарэшце, катлету, — у астраноміі з акулерамі на носе няма чаго рабіць. Што гэта за астраном, які зоркі не бачыць?

— Гэта мы яшчэ паглядзім, што там на самой справе патрэбна. У гурток бяруць усіх. Ты са мной?

— Ну, я не ведаю... Зоркі гэтыя ўсе. Сонечныя зацьменні. Прату... бяранцы... Не па мне гэта, Котаў!

— Яшчэ раз пытаюся: ты са мной?

— А што мне застаецца... — уздыхнуў Пашка. — Мы ж сябры. Калі там заняткі ў нашых астраномаў?

— Трэба паглядзець у раскладзе!

На наступны дзень Сева і Пашка сустрэліся каля школы. Сябры падрыхтаваліся як след. Сева яшчэ вечарам узяў у бібліятэцы кнігу «Астраномія для пачаткоўцаў» і прызапасіў карту зорнага неба. У Пашкі, за адсутнасцю тэлескопа, вісеў на шыі вялікі марскі бінокль. Пашка выпрасіў яго ў бацькі ў абмен на абяцанне выкапаць

у верасні ўсю бульбу на лецішчы — самастойна. А сінюю мантыю і каўпак з зоркамі ён пазычыў у сястры: яна была ўдзельніцай школьнага тэатра, грала ў спектаклі ролю Чараўніцы.

— Я паглядзеў у Інтэрнеце, як павінен выглядаць астраном, — патлумачыў ён. — Хай Сінічкіна думае, што нам сапраўды цікава!

Сева кіўнуў, і сябры пайшлі праводзіць першы дзень летніх вакацый у загадкавым, неверагодным, містычным кабінцеце астраноміі.

Гурток астраноміі ў школе існаваў усяго восем месяцаў, а ўзнік ён вельмі нечакана. У верасні ў школу прыйшоў працаваць новы настаўнік фізікі, малады спецыяліст Андрэй Чарноў. Ён праявіў такую неверагодную настойлівасць, калі даказваў, што астраномія — вельмі важная навука, што дырэктар школы, які не дужа любіў «усе гэтыя зорчкі», у рэшце рэшт здаўся і дазволіў арганізаваць астранамічны гурток. Ён нават аддаў пад гурток цэлы кабінет — на самым верхнім паверсе, у канцы калідора, каб астраномы нікому не заміналі і патраплялі яму на вочы як мага радзей. Раней у гэтым кабінцеце змяшчаўся гурток «Юны кветкавод», пра што паведамляла шылда на дзвярах. Загадчыца гаспадаркай распарадзілася замяніць слова «кветкавод» на «астраном», але фікус, лімоннае дрэва і фінікавую пальму з кабінета вынесці не дазволіла.

— Мне няма куды іх падзець! — сказала яна. — Пастаўце гэты ваш тэлескоп пад фікус, атрымаецца вельмі жывенька.

Затым яна выдала Чарнову пад роспіс лейку і граблікі і падрабязна праінструктавала маладога спецыяліста, як даглядаць расліны.

Так юныя астраномы–кветкаводы займелі сваё памяшканне, дзе іх ніхто не турбаваў.

Котаў і Смірноў падняліся на трэці паверх, з апаскаю адчынілі дзверы кабінета і ўвайшлі. Сябры думалі, што ўбачаць дзірку ў столі, велізарны тэлескоп, накіраваны ў зеніт, а пад тэлескопам — маленькі зэдлік, на якім сядзіць Сінічкіна і лічыць зоркі ў небе. Але кабінет аказаўся светлым і ўтульным. Фікус, фінікавая пальма і лімоннае дрэва весела варушылі сакаўнымі лісткамі на скразняку. На сценах віселі фотаздымкі Сонца, планет і галактык, партрэты вучоных, графікі і табліцы. На стэлажах стаялі кнігі і дыскі, а на партах — некалькі ноутбукаў. Над адным з ноутбукаў схіліліся тры школьнікі, дакладней — два школьнікі і адна школьніца. На іх не было ні каўпакоў, ні мантый.

Школьнікі паднялі вочы і з цікавасцю паглядзелі на няпрошаных гасцей.

— У школе сёння ранішнік? — спыталася сур'ёзная дзяўчынка з кароткай стрыжкай у хударлявага падлетка, на якім была майка з партрэтам Эйнштэйна.

Падлетак паціснуў плячамі і, на ўсялякі выпадак, пацікавіўся:

— Хлопцы, вы да нас? Дзверы не паблыталі?

Котаў і Смірноў кіўнулі.

— Мы хочам запісацца ў ваш гурток, — сказаў Сева.

— У клуб «Юны астраном», ты хацеў сказаць? — паправіў Севу строгі цёмнавокі хлопец.

Пашка прыціснуў да грудзей бінокль і зашаптаў Севу на вуха:

— Гэта ж Сашка Арсеньеў з дзвятага «Б»! Ён круты, аднойчы майму брату крута наваляў з-за нейкай дзяўчынкі! Пасля таго выпадку брат на бокс і запісаўся. У Сашкі моцны ўдар левай. Ой, нешта я баюся. Можа, пойдзем адсюль, пакуль не позна?

— А як жа навуковая праца? Збегчы мы заўсёды паспеем! — прашаптаў Сева ў адказ, а ўголос сказаў: — Так! Мы хочам уступіць у клуб «Юны астраном»!

З лабаранцай выйшаў Чарноў. Ён, як звычайна, быў у лёгкіх акулерах і выглядаў цалкам добразычліва. Настаўнік трымаў у руках нябесную сферу.

— Хто гэта? Новыя кадры? — пацікавіўся ён.

— Ага. Кадры! — Арсеньеў пачасаў пераносіцу.

— Заходзьце, калі ласка! Ма рады ўсім! — сказаў настаўнік і раскруціў сферу. — Вельмі добра, што нас стане больш! Праходзьце, знаёмцеся. Гэта Аляксандр Арсеньеў. Выдатны фізік і матэматык. Вось гэты хлопец, аматар Эйнштэйна — Назар Анікееў. Скончыў восьм класаў. Вельмі добра разбіраецца ў камп'ютарнай тэхніцы і праграмаванні. А гэта — Маша Васільева. Уважлівая, старанная, цікавая. Ад яе вачэй нішто не схваецца. А яшчэ ў нас ёсць Таня Сінічкіна. Яна крыху спазняецца. А мяне завуць Андрэй Мікалаевіч. А зараз вы раскажыце пра сябе! Ваша чарга!

Сева і Паша пераглянуліся. Пашка захутаўся ў мантыю па самыя вочы. Сева ўздыхнуў і пачаў першы:

— Мяне завуць Сева Котаў. Я добра пішу сачыненні і чытаю вершы на памяць. Вось, напрыклад... «У Савосева суседа быў пярэсценькі каток, выхаванец Паўладзеда, такі слаўны пестунок! Нос чарнявы, хвост бялявы, задзірасценькі, кіпцікшчыпчык заграбасценькі... Ну, такі каток харошы, як драпянка за тры грошы! Хадзіў коцік пад масток, лавіў рыбку за хвосток...»

Юныя астраномы са смуткам паглядзелі на Севу. Андрэй Мікалаевіч адкашляўся, зрабіў сур'ёзны твар і сказаў:

— Вось як! Што ж, вершы і сачыненні — гэта выдатна! Сапраўдны астраном павінен умець паслядоўна выказваць свае думкі. Інакш ніхто не зразумее, што за адкрыццё ён зрабіў! Ну, а вы, малады чалавек?

Настаўнік звярнуўся да Пашкі. Паша паправіў каўпак, які спаўзаў яму на вушы, і сказаў:

— Я — Паша Смірноў. Я магу зрабіць «сонейка» на турніку і сесці на шпагат! — сказаўшы гэта, Пашка імгненна сеў на шпагат, а потым зняў каўпак, стаў на рукі і прайшоўся так паміж партамі, блытаючыся ў мантыі. Юныя астраномы ўтаропіліся ў Пашку, і цяпер іх позірккі выказвалі поўны адчай. Па ўсім было бачна, што новыя кадры іх не парадавалі.

— Фізічная падрыхтоўка нікому не зашкодзіць! Вы, напэўна, прагнеце вывучаць астраномію, калі абралі сабе такую ўніформу? — спытаўся Андрэй Мікалаевіч, разглядаючы серабрыстыя зоркі на Пашкінай мантыі.

— Прагну! Вельмі хачу, начама не сплю — гэтак прагну! — выкрыкнуў Пашка, выцягнуўшы рукі па швах.

— Ну, а лічыць вы абодва ўмеецце? — спытаўся Назар.

— Астраномія — дакладная навука, — дадала Маша.

— Навучацца, калі хлопцам і сапраўды будзе цікава, — сказаў настаўнік.

— Добра. Хай застаюцца, раз прыйшлі. Будуць паліваць фікус, — пагадзіўся Саша.

— Што ж, сардэчна запрашаем, Сева і Паша! Вы прынятыя ў наш клуб! — урачыста абвясціў Андрэй Мікалаевіч. — У нас сёння якраз генеральная ўборка! Зможаце як след разгледзець усе экспанаты, а калі нешта зацікавіць — не саромцеся, пытайцеся!

Васільева падышла да сяброў, паставіла перад імі вядро з вадою, выдала кожнаму па анучцы і сказала:

— Самы высокі стэлаж — ваш! Трэба працерці пыл з палічак, праверыць, каб кожны дыск ляжаў у сваёй каробцы і паставіць іх у алфавітным парадку. А потым, як зробіце, здыміце зверху Сонечную сістэму і вымойце яе як след!

— Будзе зроблена! — адчаканіў Пашка, схпіў вядро і накіраваўся да стэлажа. Мантыя пацягнулася за ім па падлозе. Сева паклаў кнігу і карту зорнага неба на настаўніцкі стол і пайшоў за сябрам.

Хлопцы з энтузіязмам узяліся за ўборку. Яны пачалі наводзіць парадак у дысках і даволі хутка вынайшлі, што большасць з іх — фільмы пра космас, вялікіх астраномаў і міжпланетныя місіі.

— А ў вас ёсць тэлескоп? — спытаўся Пашка ў Машы.

— Так, ёсць, — адказала яна. — Толькі ён не вельмі добры. Для пачаткоўцаў. Вось ён, пад фікусам!

— А можна ў яго паглядзець?

— Зараз дзень, зоркі ты не ўбачыш. Увечары, калі цёмна — можна. Бяда ў тым, што мы ў горадзе. Ілюмінацыя, вітрыны, ліхтары, пыл, газы... Зоркі так сабе бачна, і Месяц асабліва не разгледзіш — так, размытыя плямы, а не моры і кратэры.

— А што ў вашых ноутбуках? — пацікавіўся Сева.

— У нас там столькі ўсяго цікавага! — сказаў Назар. — Вось у гэтым, шэрым — праграма па пошуку іншапланетных цывілізацый. SETI — чулі? У гэтай валанцёрскай праграме бяруць удзел больш за тры мільёны чалавек па ўсім свеце! А яшчэ там стаіць праграма па пошуку пульсараў і гамма-ўсплескаў.

— А ў тым, чорным? — Паказаў Сева на другі ноутбук.

— А тут — віртуальны атлас Сонечнай сістэмы і праграма па стварэнні віртуальнага атласа Галактыкі.

— Ого! — усклікнуў Сева. — Гэта каб касманаўты не заблукалі, калі будуць ляцець ад зоркі да зоркі? Клёва.

— Ну, ад зоркі да зоркі людзі пакуль што не лётаюць.

— Але мы вельмі спадзяёмся, што хутка паляцяць! — сказаў Андрэй Мікалаевіч і падышоў да трэцяга ноутбука. — А тут у нас графікі, базы дадзеных, гісторыя назіранняў. Мы ўсё фіксуем у журнале і ўносім у электронную базу дадзеных.

Тут Пашку на вочы патрапілася выява лятаючай талеркі. Ён радасна ўскрыкнуў:

— Вы бачылі НЛА?

— Я бачыла. Два разы, — пацвердзіла Маша.

— Ого, нічога сабе! І як?

— Ды ніяк. У першы раз аказалася — аптычны эфект. А ў другі раз — шаравая маланка.

— Эх. Вось бы сапраўдную талерку ўбачыць! А гэта што ў цябе такое? — Пашка дакрануўся да падвескі, якая блішчэла на Машынай шыі. — Нейкая гайка з крыламі...

— Не цапай, не лапай! — шлёпнула Маша Пашку па руцэ. — Што ты разумеш! Гэта — «Федэрацыя». Татаў падарунак. І ў яе не крылы, а сонечныя батарэі!

Заснавальнік
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом «Звязда»

Галоўны рэдактар
Кацярына Вячаславаўна Захарэвіч

Рэдакцыйная калегія:
Іна Віннік, Алесь Бадак, Ірына Буторына, Валерый Гапееў,
Кацярына Глухоўская, Мікалай Грынько, Алесь Дуброўскі,
Уладзімір Ліпскі, Уладзімір Мазго, Алена Масла, Міхаіл
Мірончык, Кацярына Мядзведзева, Вікторыя Мянанава,
Вольга Праскаловіч, Наталля Пшанічная, Людміла
Рублеўская, Вольга Русілка, Алена Руцкая, Таццяна Сівец,
Раіса Сідарэнка, Святлана Сітнік, Аляксей Чарота, Таццяна
Швед, Віктар Яжык.

Адрас рэдакцыі

Юрыдычны адрас:
Рэспубліка Беларусь, 220013, г. Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10а.
info@zvyazda.minsk.by
Тэл./факс: 8 (017) 287-19-19.

Паштовы адрас:

Рэспубліка Беларусь, 220005, г. Мінск,
пр. Незалежнасці, 39.
bjarozka@zviyazda.by
http://www.maladost.lim.by/berezka
Тэл.: 8 (017) 284-85-24;
8 (017) 284-41-88.

Падпісныя індэксы:

74822 — індывідуальны
74888 — індывідуальны льготны для членаў БРПА
748222 — ведамасны
74879 — ведамасны льготны для ўстаноў адукацыі і культуры

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 210 ад 23.04.2013, выдадзенае
Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь

Выдавец

Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом «Звязда».

Дырэктар — галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч Сухарукаў

Рэдактары:

С. М. Курганова, М. М. Ізаітка

Мастацкі рэдактар:

Я. Д. Ваховіч

Тэхнічны рэдактар, камп'ютарная вёрстка:

Г. К. Кірэенка

Камп'ютарны набор:

А. Г. Кахноўская

Стылістычны рэдактар:

К. М. Бандурына

Падпісана да друку ??.04.2018 г.

Фармат 60x84 1/8. Друк афсетны.

Ум. друк. арк. 5,58. Ул.-выд. арк. 5,86.

Тыраж 690 экз. Заказ

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства

«БудМедыяПраект»

ЛП № 02330/71 ад 23.01.2014,

вул. В. Харужай, 13/61, 220123, Мінск, Рэспубліка Беларусь

© РВУ «Выдавецкі дом «Звязда», 2018

- 02 Калумністыка. Пад ціскам
- 03 Праектар. Пластылінавая фантазія
- 06 Level 80. Думаі парталамі!
- 08 Праслушка. Чаму я?
- 10 Практыкум. Прыземленая і пазаземная:
вобраз жанчыны ў фэнтэзііных тэкстах
- 15 Hist. Прызнанне ў любові да... горада
- 18 Сітуацыя плюс. Не цісні на мяне!
- 22 Месца. Калыска натхнення
- 28 Бел. літ. Поле бітвы — мінская гімназія
- 31 Школа журналістыкі. Алімпіяднік Герман
Шпрыгоў: «Усе жыццёвыя сітуацыі я
сустракаю з усмешкай»
- 33 Школа журналістыкі. Стары альбом
- 34 Школа журналістыкі. Сучаснае мастацтва
Беларусі
- 36 Верасок. Проза. Вечнае полымя жыцця
- 36 Верасок. Проза. Вожык
- 37 Верасок. Проза. Сэрца не астудзіцца
- 38 Верасок. Проза. Каб ты толькі ведала, мама
- 37 Літаратурныя старонкі. Проза. Алёна
Беланожка. Месяц чакае гасцей

Тэма наступнага нумара — «Шлях».

**«Нашы Руіны»
Аўтарскі праект Уладзіміра Цвіркі**

Мінская вобласць, Нясвіжскі раён, вёска Завушша.
Капліца-пахавальня Мараўскіх, канец XVIII стагоддзя.

У кожным нумары часопісаў «Малодосць» і «Бярозка». Поўны камплект выяў будзе мець той, хто чытае абодва выданні.

МОЙ Калера КОТ

